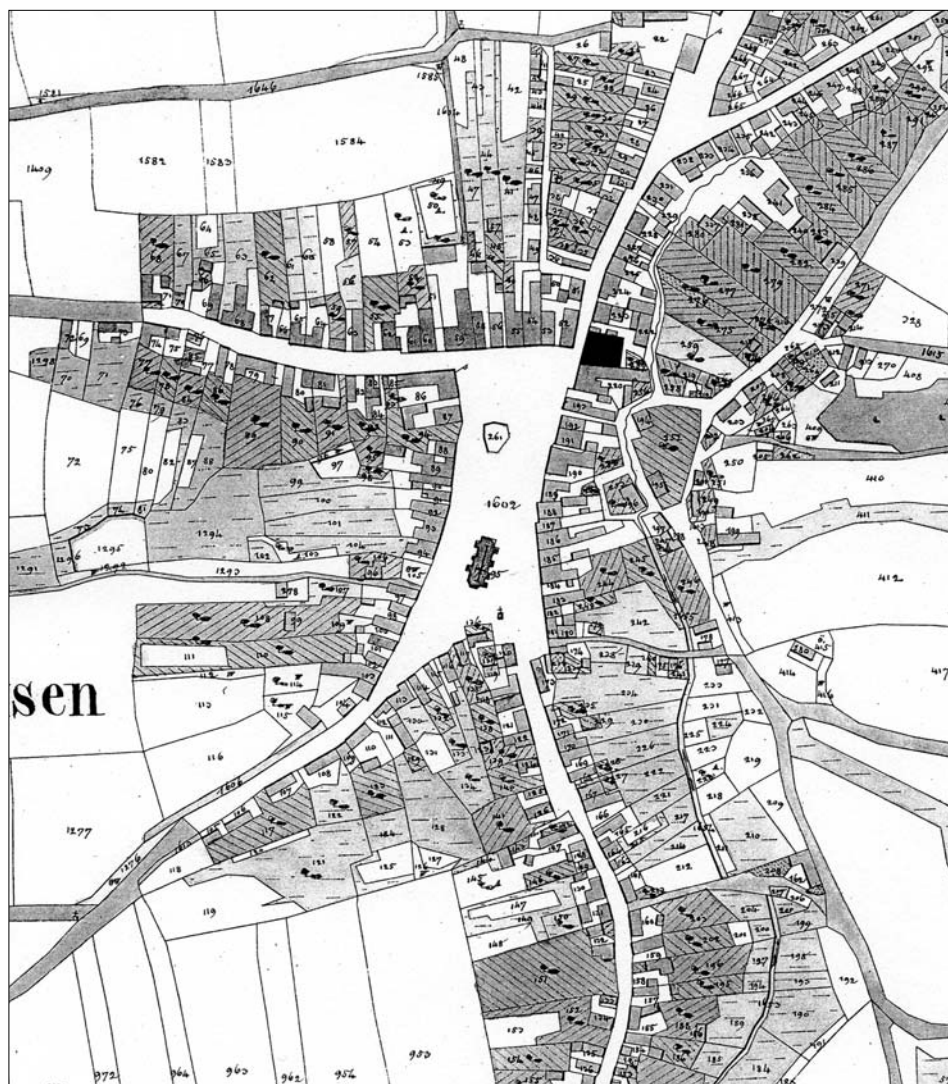

POZDNĚ GOTICKÁ KAMNA Z DOMU ČP. 1 V MILEVSKU – VÝRAZ SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ?

ROBERT ŠIMŮNEK – JAROSLAV JIŘÍK – JAN KYPTA – VLASTIMIL SIMOTA

ÚVOD

Chceme-li, aby se studium kachlů stalo pevnou součástí kulturněhistorického bádání, je nutné soustředit pozornost na vyhledávání nálezových souborů umožňujících více než jen morfologickou a typologickou klasifikaci nebo ikonografické určení jednotlivých výzdobných motivů. Jedině pokud se s nezbytným štěstím dobereme pramenů opor k bližší charakteristice sociálního kontextu výskytu různých typů kamen (nebo alespoň kachlů), jsme schopni přemítat o skutečně zajímavých otázkách. V zásadě platí, že nákladnost, stavební podoba a výzdoba otopných zařízení odvisí od společenského postavení objednavatelů, ikonografický program kachlů někdy vypovídá o příbuzenských a spojeneckých vazbách nebo konfesní příslušnosti daných osob. Výjimečně se objevující motivy lze považovat za specifický výraz osobního zájmu pořizovatele kamen. Jak naznačují výzkumy nejen kamnových kachlů, ale pozdně středověké keramiky obecně, velký význam připadá diskusí o kvalitativním a kvantitativním charakteru produkce dílen regionálního (či nadregionálního) dosahu, s čímž úzce souvisí problematika distribuce výrobků.¹⁾ V případě dílen kamnářských (je-li ovšem vůbec oprávněné hovořit o dílnách kamnářských a nikoli hrnčír-

Obr. 1: Milevsko (okres Písek). Situace jádra městečka na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1830. Dům čp. 1 vyznačen černě.

ských jakožto výrobním sortimentem univerzálnějších) se jako aktuální jeví otázky ohledně příčin a okolností přenosu ikonografických vzorů nebo přímo kopírování matric. Ze zřetele tu neztratíme ani samotné jednání mezi zákazníkem a výrobcem, týkající se celkové podoby a výzdoby kamen, ovšem i ceny. To vše (pokud možno provázaně nahlížené) patří mezi důležitá témata sociálního dějepisu. Naši prvorádou ambicí by proto měla být snaha, aby na poli výzkumu kachlů docházelo ke konfrontaci různých oborových přístupů.

1) Při takto zaměřeném studiu dnes můžeme navázat na několik závažných studií o výrobcích konkrétních kamnářů (např. Frolík – Hazlbauer – Rückerová 1995; Žegklitz 1987; Žegklitz – Vitanovský – Zavřel 2009). Z obsáhlé literatury o stolní a kuchyňské keramice připomeneme alespoň jeden inspirativní příspěvek o luxusních nádobách specifických tvarů i výzdoby zhruba z první třetiny 16. století z měšťanského domu čp. 13 v Táboře (Krajč 2006).

Obr. 2: Milevsko. Zástavba v severovýchodním koutu náměstí v roce 1949. Dům čp. 1 vyniká věžovitou nástavbou (snímek ze sbírky Milevského muzea).

Výše nastíněné aspekty se pokusíme alespoň zčásti sledovat na příkladu pozůstatků pozdně gotických kamen, objevených před delší dobou v budově historické radnice v Milevsku (okres Písek). Samo místo nálezu totiž skýtá naději dopátrat se jasnější představy o sociálním kontextu možných objednavatelů (resp. držitelů daného objektu a způsobu jeho využití na přelomu středověku a novověku). Nadto zaujme přítomnost typologicky výjimečných nárožních kachlů, které se na první pohled jeví jako doklad reprezentace „elit“ drobného města (z hlediska oficiálního právního statutu bylo Milevsko té doby *městečkem*) v pozdním středověku. Abychom tomuto lákavému předpokladu dodali na opodstatněnost, podnikneme srovnání s vybranými soubory kachlů z doby kolem přelomu 15. a 16. století.

Na nevyhnutelnou otázku, jak dalece může být jeden takový příklad chápán jako *pars pro toto*, lze podle našeho názoru přesvědčivě odpovědět: formy a výrazové prostředky stavovskými adekvátní reprezentace byly ve sledované době ve svých základních rysech natolik stereotypní, že dovolují uvažovat *per analogiam*. Což pro dnešního badatele představuje alespoň částečnou kompenzaci pramenné nouze. Pokoušíme-li se kachle vnímat nikoli jako předmět typologizace, ale jako výsledek nebo (možná lépe) odraz určitých sociálních předpokladů a podmínek, které stály u jejich zrodu (tedy u jejich objednávky), můžeme se i na základě jediné lokality alespoň v základním rámci přiblížit jakémusi obecnému modelu. Další neocenitelná výhoda daného příkladu spočívá v sociálním statutu Milevska, jež může sloužit jako zástupce průměrného (ve smyslu „statisticky“ relevantního) typu poddanského městečka v pozdně středověkých Čechách.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

Hodnocené pozůstatky kachlových kamen byly shromážděny v roce 1973 při stavebních úpravách domu čp. 1, jenž stojí v severovýchodním koutu ústředního milevského náměstí (dnes náměstí Edvarda Beneše; obr. 1, 2). Dům byl tehdy využíván jako škola a právě školník J. Cmunt si

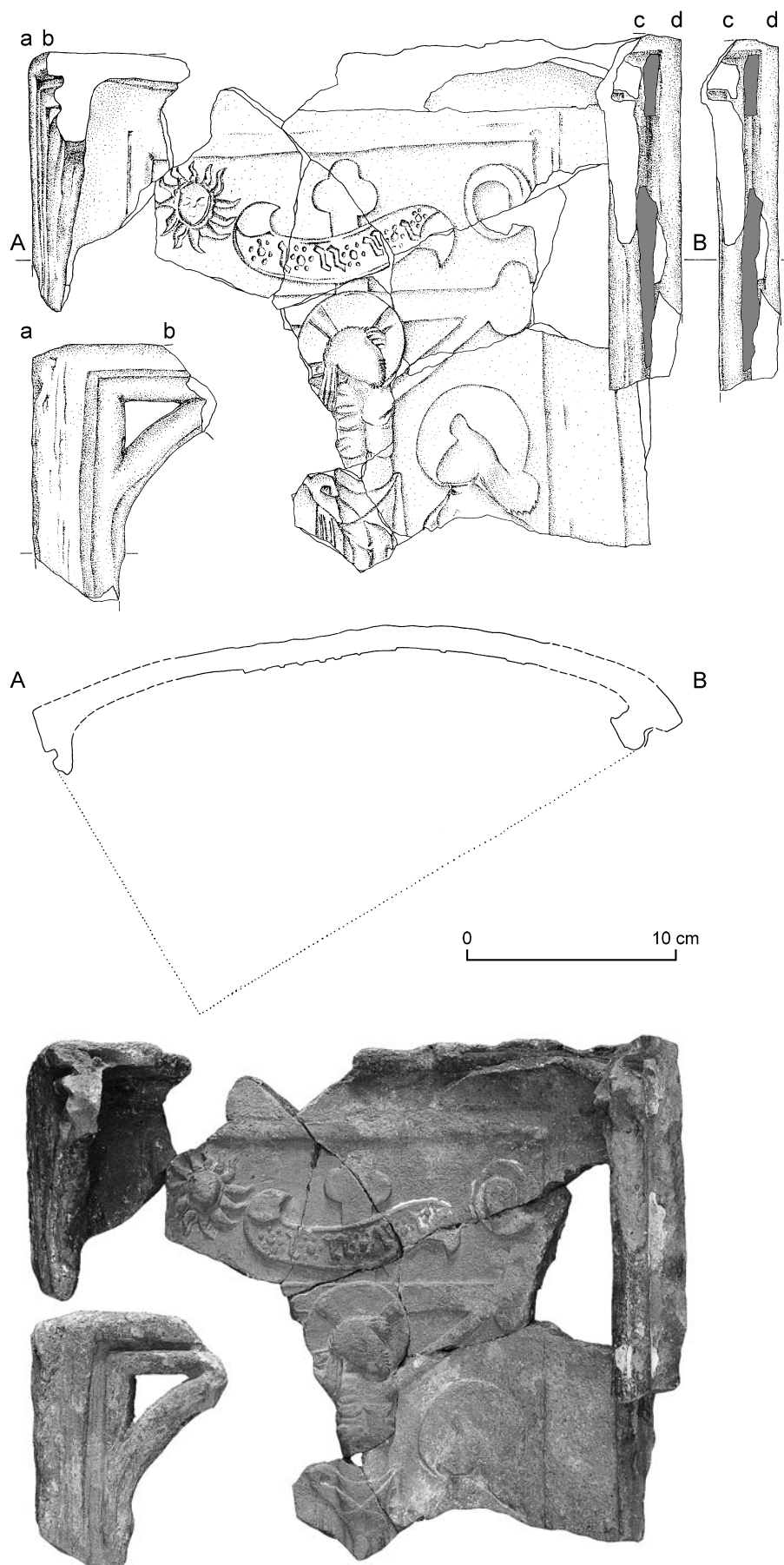
všiml torz kachlů vykopaných dělníky. Nález ohlásil archeoložce píseckého muzea E. Koppové, která následně z hald stavební sutě vybírala další střepy kachlů a nádob. O akci vypracovala stručnou náleзовou zprávu (Koppová 1973), z níž citujeme klíčovou pasáž: „Zlomky kachlů a keramiky byly nalezeny po vytrhání parket, ve vyrovnávací zavážce výseči kleneb přízemí. Přeházela jsem veškerý vyházený materiál z asi 4 m². Z tohoto materiálu jsem vybrala zlomky keramiky bez polevy, patrně z 15. století, zlomky kachlů s plastickým reliéfem zápasícího lva s jelenem, několik zlomků kachle s motivem Adama a Evy většího obdélníkového formátu a zlomek kachle s lidskou posta-

vou, který má zelenou polevu. Dále byly nalezeny zlomky kachlů s pravouhlým ústím a komorových kachlů. “Dnes nedokážeme přesně lokalizovat místo (či místa) nálezu v rámci dispozice patra, nadto postrádáme dokumentaci stratigrafických souvislostí artefaktů.

Po různých peripetiích se kamnářské výrobky staly součástí sbírek Milevského muzea a Prácheňského muzea v Písku.²⁾ Ony zlomky reálných nádob „patrně z 15. století“ nejsme schopni v muzejních fondech identifikovat. Snad tvoří část početného souboru (převážně glazovaných) střepů středověkých a novověkých nádob ze širokého rozpětí 15.–18. století, které jsou uloženy ve sbírce Milevského muzea. O nich můžeme pouze konstatovat, že objeveny byly též kdesi v domě čp. 1 (nevíme ovšem, zda v roce 1973, nebo později). Kvůli absenci dokumentace pozbyly případnou výpověď pro časové zařazení kachlů, proto jim nebudeme věnovat pozornost.

Každopádně je třeba upozornit na rámcovou a dobovým poznáním regionální hrnčířské produkce podmíněnou datační shodu mezi keramikou „patrně z 15. století“ a studovanými kachli. Dnes nedostupný (patrně ztracený) zlomek kachle se zelenou glazurou ovšem nabádá k opatrnosti: touto úpravou povrchu se ze souboru pozdně gotických kachlů jasně vymyká a svědčí o mladším (snad renesančním) původu. Může se ale jednat o zcela novodobou příměs způsobenou nepříznivými okolnostmi panujícími při stavebních pracích. Další položky ze souboru náleží shro-

2) Do sbírky (tehdy Okresního vlastivědného muzea v Písku) byly pod přír. č. 270/73 zapsány celkem tři krabice zlomků keramiky a kachlů datovaných do 15. století. K předání kolekce náleží do sbírky Městského muzea v Milevsku došlo v roce 1983. Z fondu píseckého muzea byl soubor oficiálně vyrazen teprve 3. ledna 1992. Převod materiálu byl ale nedůsledný, neboť v roce 2003 se v depozitáři píseckého muzea podařilo zjistit tři neevidovaná torza římsových korunních kachlů, která byla následně zapsána do sbírky pod inv. č. A 14967–14969 jako nálezy bez bližší lokalizace z Písecka. Teprve po prostudování výzdobných motivů kachlů z pojednávaného souboru a jeho náleзовých okolností se podařilo v roce 2007 identifikovat tyto tři exempláře jako nálezy z domu čp. 1 v Milevsku. V současné době se tedy převážná většina náleží nachází v Milevském muzeu, kde je soubor uložen pod přír. č. 23/83. Za možnost studia kachlů děkujeme řediteli muzea Vladimíru Šindelářovi.

Obr. 3: Milevsko, čp. 1. Torzo výklenkového kachle. Šedě zbytky vápenných nátěrů (snímky na obr. 3–11 V. Tutr a J. Veselý, kresby J. Kypta).

mázděných E. Koppovou (1973) jsou jednoznačně shodné se zde pojednávanými artefakty: „zlomky kachlů s plastickým reliéfem zápasícího lva s jelenem“ – římsové kachle s vyobrazením souboje lva s jednorožcem; „několik zlomků kachle s motivem Adama a Evy většího obdélníkového formátu“ – nárožní výklenkové kachle s motivy Adama a Evy u stromu poznání a Ukřižování; „zlomky kachlů s pravoúhlým ústím“ – nádobkové kachle; vzhledem k nedostatečnému slepení jednotlivých zlomků zůstaly nepoznány celkové tvary výklenkových kachlů.

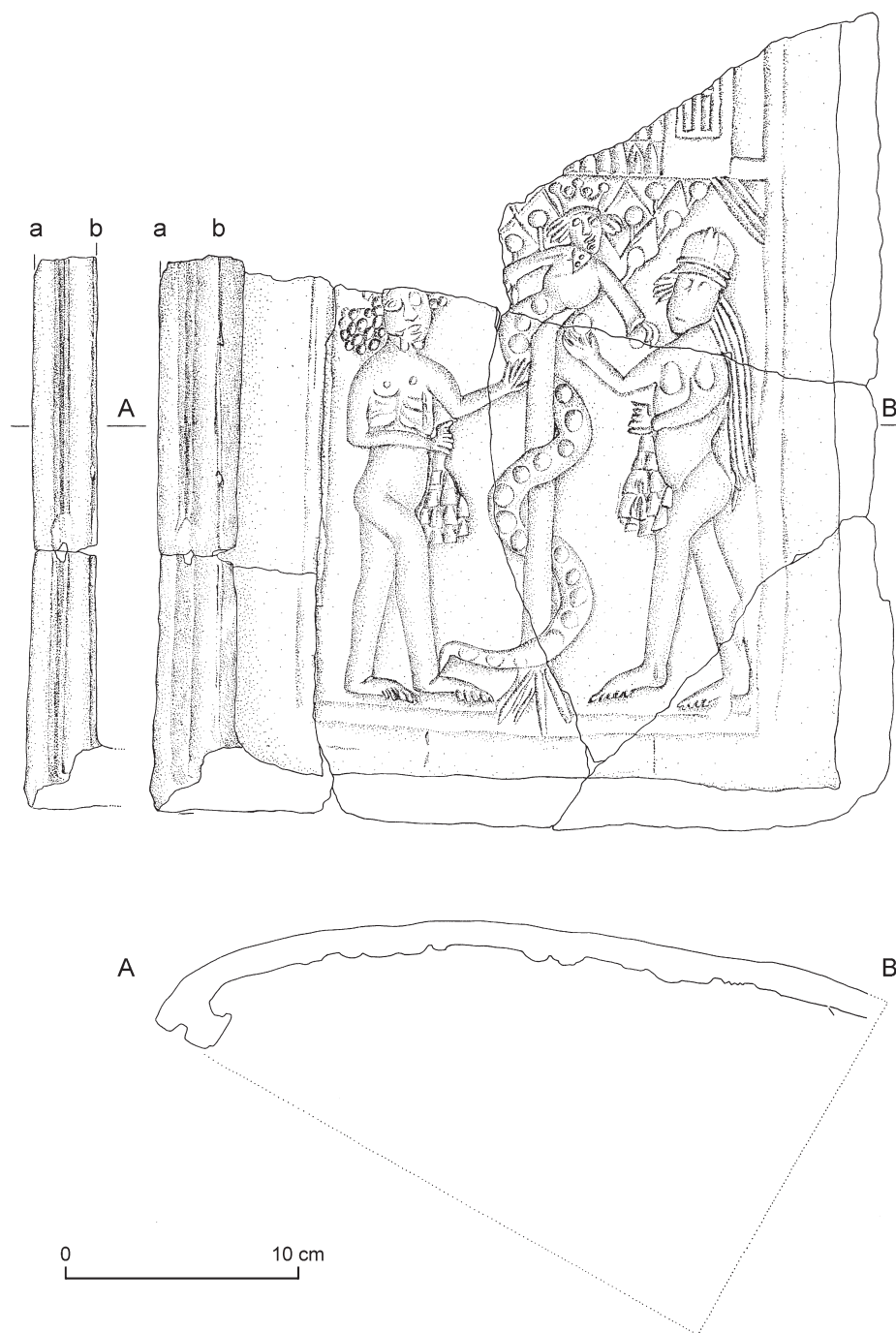
TVAR A VÝZDOBA KACHLŮ

Nárožní výklenkové kachle

Celkem napočítáme 44 (23)³⁾ zlomků a torz výklenkových kachlů specifické typologické skupiny (obr. 3–9), kterou v literatuře zatím zastupovaly pouze exempláře z tábořského domu čp. 308 (obr. 12).⁴⁾ Vyznačují se absencí vyhřívací komory a současně uplatněním celoplošně prořezávaných architektonických panelů osazených v rovině kamnových stěn. Zadní stěnu výklenku tvoří segmentově prohnutá vyhřívací deska obdélného formátu, která nese reliéfní výzdobu zhotovenou pomocí kadlubu. Vpředu prostor niky vymezují dva nestejně široké prořezávané panely, jež v místě nárožního sloupku svírají pravý úhel. Panely byly vytvarovány zvláště pomocí dvou kadlubů. Asymetricky sestavené čelní stěny jsou z pohledu diváka buď levostranné (v případě širšího le-

3) Číslo v závorce udává počet fragmentů po slepení.

4) Výklenkové kachle z Tábora podrobně pojednal a vyčlenil podle nich do té doby neznámou typologickou skupinu R. Krajč (2002). K ní lze rovněž přiřadit už dříve publikovaný (zatím takto neklasifikovaný) drobný fragment čelní prořezávané stěny kachle z hradu Zvíkova (Fröhlich – Jirák 2004, obr. 5: 4). Tvar zachované části hrotilého oblouku napovídá, že mohl být zhotoven pomocí stejného kadlubu jako milevské kusy (výzdobný námět na stěně výklenku neznáme).

Obr. 4: Milevsko, čp. 1. Torzo výklenkového kachle, srov. obr. 5.

vého panelu), nebo pravostranné. Shora i zdola uzavírají dutinu výklenku plné desky. Výška kachlů obnáší 45 cm, šířka jejich čelních panelů 27–29, nebo 15–17 cm. Vzájemným porovnáním fragmentů zadních stěn vyčleníme části nejméně 4 kachlů, jež jsou zdobeny motivy Adama a Evy u stromu poznání (2 kusy) a Ukřižování (2 kusy).

Přestože se ze zlomků čelních prořezávaných panelů podařilo sestavit jen dílčí části, lze s velkou mírou pravděpodobnosti rekonstruovat (i díky srovnání s táborskými kachli) celkovou výzdobnou kompozici. Užší panel má podobu dvojice nad sebou umístěných (mírně) hrotitých oken, vzájemně oddělených vodorovnou lištou. Širší panel je ve svislé ose dělen širším sloupkem do dvou polí, z nichž jedno (umístěné u nárožního sloupku) má rovněž podobu dvou

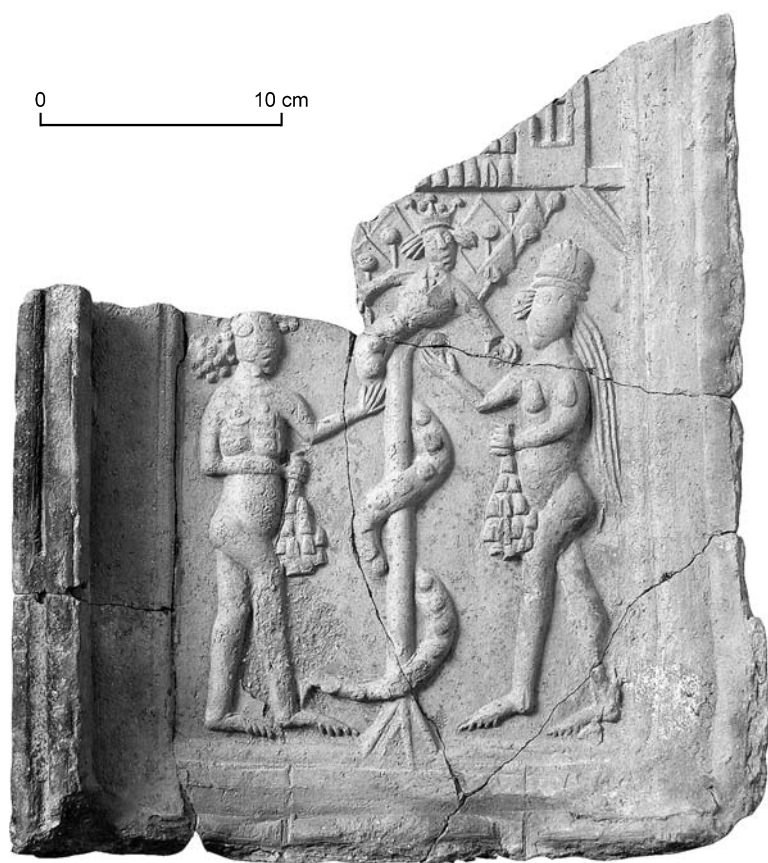
nad sebou umístěných oken oddělených vodorovnou lištou, druhé je pouze nahoře opatřeno hrotitým obloukem. Profilace ostění oken je z čelního pohledu vytvářena jako jednostranně (podél vnitřního obvodu) odsazený oblouk položený na hraněm prutu. Středový sloupek širšího panelu je asymetricky profilován výžlabkem umístěným při jedné ze svislých hran, přičemž tento výžlabek zároveň tvoří ostění dvou nad sebou umístěných oken. Oba architektonické panely jsou po celém obvodu ohraničeny hlubokým výžlabkem. Styčná hrana nárožního sloupku má na řezu buď pravouhlý tvar, nebo podobu tordovaného prutu.

Z formálního i ikonografického hlediska se oba výzdobné motivy, zobrazující stěžejní a úzce související biblické události (První hřích a Kristovu oběť za vykoupění hříchů lidstva), řadí k typickým ukázkám českého kamnářského řemesla pozdního středověku. Ostatně podle několika regionálních analogií, které se ovšem (zatím bez výjimky) uplatňují na komorových kachlích, lze rekonstruovat nedochované části výzdoby. Velice blízké, nebo totožné jsou kachlové reliéfy z Českého Krumlova (*Ernée 2008*, tab. 17 – motiv Adama a Evy u stromu poznání; tab. 18 – motiv Ukřižování). Varianty daných námětů spatřujeme na kachlích z Tábora (*Krajč 2005*, obr. 9, 85) a Týna nad Vltavou (*Hazlbauer 1991*, obr. 1: 4). Milevské ukázky se navíc odlišují podstatně většími rozměry vyhrávací stěny. Co se týče rozsahu plochy vyplněné figurálním mo-

tivem, zjistíme mezi stejně zdobenými komorovými a výklenkovými kachli jen drobné rozdíly. Výrazně se však mění šířka průběžné obvodové lišty, která u první skupiny činí zhruba 1 cm, u druhé (v případě milevských kachlů) 4–5 cm. Celkové rozměry vyhrávací stěny komorových exemplářů tak dosahují cca 36 × 21,5 cm,⁵⁾ kdežto u výklenkových cca 45 × 30 cm. Podle struktury hliněné hmoty na lomech střepů je zřejmé, že vyhrávací stěny milevských kachlů byly zhotoveny otištěním z jednoho kadlubu (široké obvodové lišty tedy nebyly přilepeny dodatečně).⁶⁾

5) První údaj se vztahuje k výšce, druhý k šířce.

6) Pro úplnost dodejme, že J. Fröhlich (1997, 89) v soupisu archeologických nálezů z Milevska zaznamenal jediný kachel z domu čp. 1, konkrétně torzo čelní vyhrávací stěny s motivem Adama a Evy u stromu po-

Obr. 5: Milevsko, čp. 1. Torzo výklenkového kachle, srov. obr. 4.

Římsové komorové kachle

Nalezeno bylo 36 (29) drobných zlomků, větších torz i jeden takřka celý exemplář, které přináležejí nejméně 10 výrobkům, z nichž 6 se dochovalo z podstatné části (obr. 10). Všechny kusy byly zhotoveny pomocí stejné matrice. Z čelní vyhrávací stěny lehce obdélného formátu o rozměrech 18 × 20,5 cm vystupují stínky cimbuří (celková výška tak obnáší 20,5 cm). Hloubka kuželovité komory činí 13 cm (lze ji změřit jen u 3 exemplářů), rozměry lehce oválného vyhrávacího otvoru dosahují cca 8 × 14 cm. Záchytné otvory nebyly zjištěny.

Na čelní vyhrávací stěně jsou v pohybu proti sobě znázorněni lev a jednorožec, nad nimi cimbuří s dvojicí stínek. Zdá se, že zvířata spolu zápasí. Nejspíš nemá význam pokoušet se o ikonologické luštění daného motivu. Pomocí důkladného rozboru bychom sice mohli nastínit archetypální symboliku celkové kompozice i jednotlivých zvířat, sotva kdy ale budeme schopni rozhodnout, které z více či méně skrytých významů (pokud vůbec) byly srozumitelné tvůrci příslušné matrice, kamnáři nebo objednavateli. Nadto se jeví jako dost pravděpodobné, že náměty fantaskních a exotických tvorů na kachlových reliéfech nabývaly zpravidla ryze dekorativní charakter.⁷⁾ Co se týče kvality vy-

znání. Kachel tehdy ještě nebyl typologicky správně klasifikován. Tamtéž publikovaná fotografie zachycuje artefakt před jeho slepením s dalšími zlomky, což provedli autoři v roce 2007. Z dalších nálezů J. Fröhlich zmiňuje jen břidlicovou destičku použitou jako díl střešní krytiny.

7) O dekorativním charakteru motivů bájných zvířat na pozdně gotických kachlových reliéfech přesvědčivě uvažuje T. Koucká (2007, 42). Jednoznačné interpretaci se též vzpírají analogické náměty uplatněné na nástěnných malbách a v architektonické sochařské tvorbě (např. Gutscher-

tvárního zpracování, římsové kachle z milevského domu čp. 1 plně zapadají do běžné kamnářské produkce českých zemí, třebaže dnes postrádáme kompoziční analogie daného výzdobného motivu (srov. Pavlík – Vitanovský 2008).⁸⁾

Nádobkové kachle

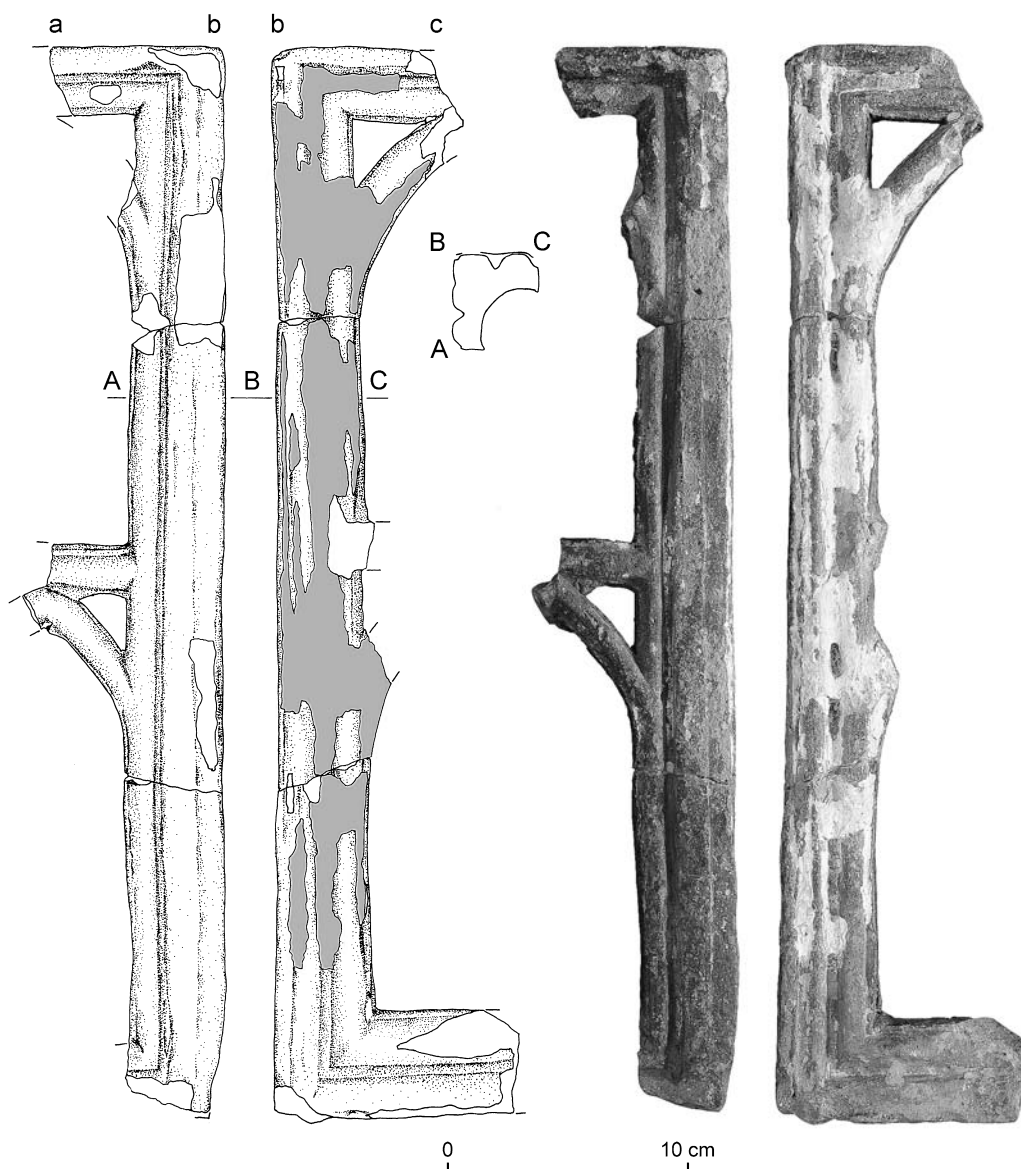
Soubor zlomků nádobkových kachlí čítá více než čtyři desítky kusů (obr. 11). Předložení podrobnějších charakteristik brání poměrně vysoká míra jejich fragmentarizace a nízký počet navzájem slepitelných střepů. Proto lze pouze odhadnout, že celkový počet výrobků se pohybuje v rozpětí 10–15 kusů. Na základě morfologických znaků je dělíme na dva typy:

Hluboké tvary s ústím velkého formátu bez vnitřní obvodové lišty jsou zastoupeny 45 (36) zlomky. Největší torzo je pouhou čtvrtinou kompletního kachle, a jelikož se zachovaly jen tři kusy s úplnými profily stěn, značně nám to ztěžuje posouzení souboru. Předpokládáme, že pravouhlá ústí měla čtvercový tvar, jediná zachovaná kompletní strana měří 21,7 cm. Výška kachlů činí 13, 13,7 a 14,8 cm. Průměr kruhových (mírně deformovaných) podstav se pohybuje v rozmezí 12,7–14 cm, převážně však 13 cm. Na kachlích shledáváme prostě upravené okraje bez výrazné profilace; jed-

Schmidt 1989; Michel 1979). Až příliš přímočarý výklad ikonografie výjevu na milevských kachlích předložili Č. Pavlík a M. Vitanovský (2008, 548–550), kteří se domnívají, že by mohl symbolizovat alchymistický proces nebo filozoficky pojatý střet mužského a ženského principu. Pozoruhodný motiv lva a (nejspíš) jednorožce, stojících proti sobě, spatřujeme na římsových kachlích z několika švýcarských lokalit – tento výjev je součástí složitější ikonografické kompozice, jejíž předobrazy lze patrně hledat ve středověkých bajkách či podobných literárních útvarech s alegorickým obsahem (takto Jones 2004; další analogie např. Roth Kaufmann – Buschor – Gutscher 1994, 176–177). Daný výkladový rámec je nutné v budoucnu prověřit i v případě milevského kachlového reliéfu. Při tomto obtížném úkolu mohou napomoci analogické náměty fantaskních a exotických tvorů, v hojně míře zobrazovaných na pozdně středověkých nástěnných textiliích. Jejich relativně četné doklady shledáváme právě ve švýcarském prostředí (souborně Rapp Buri – Stuckly-Schürer 1990).

8) V literatuře je jakožto sbírkový předmět muzea v Curychu uvedeno torzo kachle s výzdobným reliéfem otiskem ze stejné matrice jako exempláře z milevské radnice (Strauss 1983, Tab. 23: 5; Pavlík – Vitanovský 2008, 548). V tomto případě ovšem došlo k omyle, neboť ve Straussově díle vyobrazený exemplář ve skutečnosti přináleží do fondu Milevského muzea (př. č. 138/84), kde je dosud uchovávan (absenci tohoto předmětu v curyšském muzeu potvrdili správci jeho sbírky Ch. Kellerová a R. Schnyder). Nalezen byl u samoty čp. 572 pod vrchem Kurišec severně od Milevska. Zcela nedávno byl pod hradem Zvíkovem náhodně objeven zlomek kachle vyrobeného pomocí stejného kadlubu (nepubl., uložen ve sbírce Prácheňského muzea v Písku). V těchto případech samozřejmě nevíme, jak vyhlížela příslušná kamnová tělesa, resp. zda sestávala též ze specifických výklenkových kachlů. Každopádně stojí za pozornost distribuční rozsah těchto výrobků, jež se vyskytují v lokalitách někdejšího švaberského panství.

Výše (v pozn. 3) nastíněné problémy týkající se osudů kachlového souboru, zvl. nedostatečná dokumentace a úroveň muzeologického zpracování, přivedly na sceně Č. Pavlíka a M. Vitanovského, kteří jeden z torzovitě dochovaných milevských římsových kachlů s motivem lva a jednorožce ze sbírky Prácheňského muzea v Písku mylně považovali zprvu s otázkou, později bez pochybnosti (a odůvodnění) za nálezy z hradu Zvíkova (Pavlík – Vitanovský 2004, 363, kat. č. 498; 2008, 548). Ve druhé citované studii popsali ukázkou z milevského domu čp. 1, ovšem pouze obecně uvádějí, že „pochází z města Milevska“.

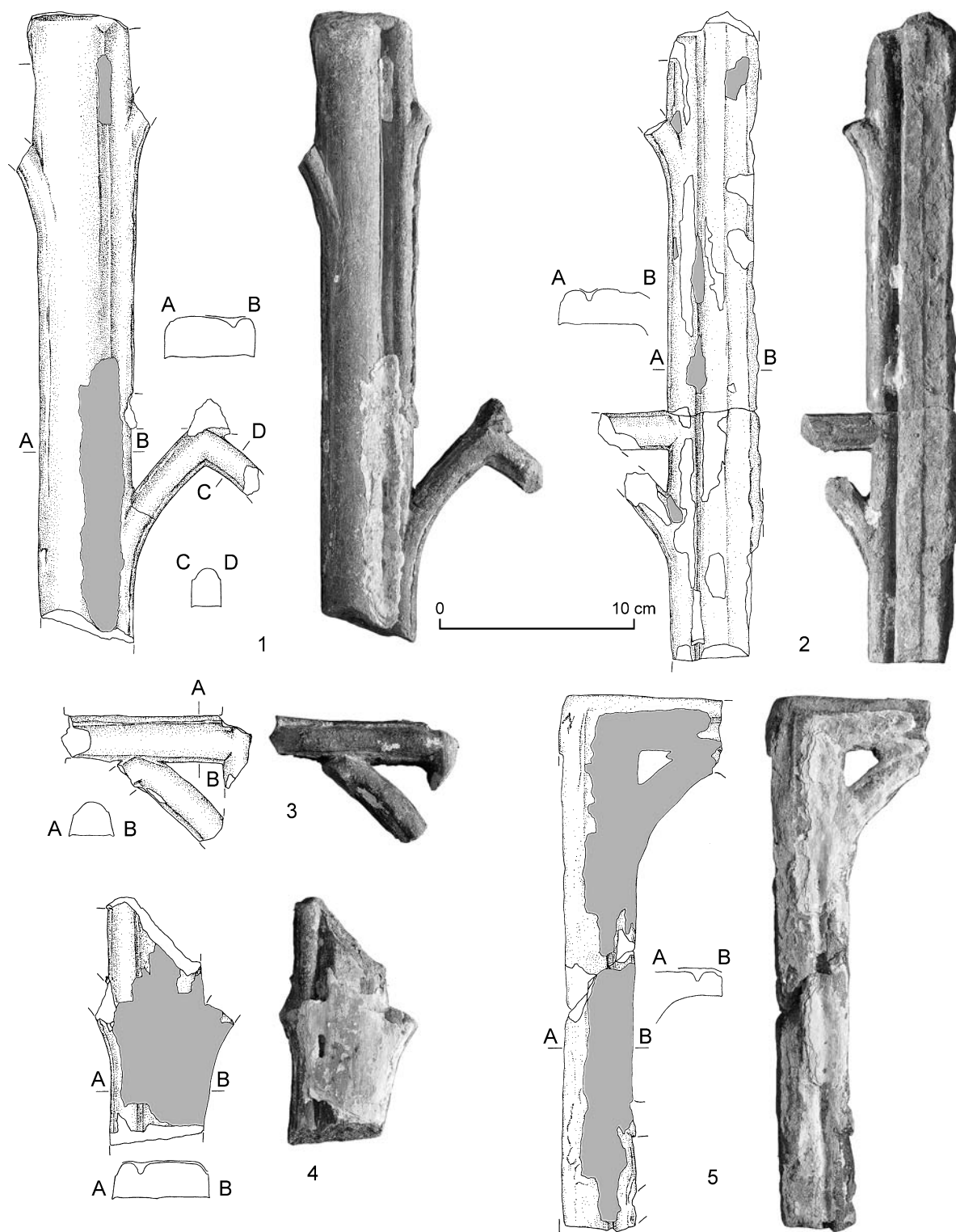
Obr. 6: Mělvsko, čp. 1. Torzo výklenkového kachle (nárožní sloupek čelních prořezávaných panelů). Šedě zbytky vápenných nátěrů.

noduché se zaoblenou vnější hranou a dovnitř zešíkmenou a zaoblenou vnitřní hranou, někdy jsou seříznuté s ostrými hranami. V horní čtvrtině až třetině pod okrajem čelní povrch pláště ryté a vývalkové záchytné šroubovice v pásech o různé šíři a počtu žlábků. Podstavy byly před sejmutím z hrncířského kruhu odříznuty strunou.

Mělké (miskovité) tvary s miskou ve spodní části jsou reprezentovány torzy pouze dvou kachlů. Více informací skýtá torzo se zaobleným okrajem, výškou 8,2 cm a délkou částečně dochované stěny 16,5 cm. Odhad vzdálenosti rovnoběžné (protilehlé) hrany okraje (šířka ústí kachle) od měřené stěny je cca 15 cm. Rozměry obdélného pravoúhlého tvaru ústí rekonstruujeme na cca 20 × 15 cm. Průměr mírně deformované podstavy je 8,5 cm. Nade dnem kachle se nachází kruhová „miska“ o průměru 7 cm. Vymezuje ji hrotitá lišta vystupující ze stěny, hloubka tohoto zpevňujícího a výzdobného prvku činí 1,2 cm. Spodní část dalšího kachle vykazuje určité metrické odchylky dané ruční řemeslnou výrobou. Průměr podstavy dosahuje hodnoty 8 cm, průměr vnitřní misky je 6 cm. Podstavy byly odříznuty strunou.

KERAMICKÁ HMOTA A POVRCHOVÉ ÚPRAVY KACHLŮ

Protože charakterem keramického materiálu se kamnářské výrobky od sebe neodlišují (makroskopicky), není nutné zvlášť popisovat jednotlivé kusy. Hliněná hmota s velkým množstvím příměsí hrubého bílého písku získala výpalem na povrchu světle hnědou či hnědočervenou, v jádru někdy hnědočernou barvu. Vlivem nekvalitního výpalu (a patrně i materiálu) se povrch mnohých střeptů odírá. Na některých zlomcích neregistrujeme stopy povrchových úprav. Jelikož ale lze k sobě slepit fragmenty s pozůstatky několika nátěrů a se zcela rezným povrchem, je nasnadě předpoklad, že i další dnes rezné zlomky kachlů byly původně barevně pojednány. Pohledové stěny výklenkových (jak povrch vlastního výklenku, tak čelní prořezávané panely), komorových i nádobkových kachlů vyhlížely jednotně. Nejprve jim vrstvička slidy, nanesená na podkladový nátěr z černé hlíny, propůjčila stříbrný lesk. Následně, v době provozu kamnového tělesa, byly kachle několikrát celoplošně přetaženy vápennými nátěry dochovanými až v 10

Obr. 7: Milevsko, čp. 1. Torza výklenkových kachlů (části čelních prořezávaných panelů). Šedě zbytky vápenných nátěrů.

vrstvách. Ty na mnoha místech zakryly (i velmi hluboké) části výzdobných reliéfů, což je dnes dobře patrné zejména na fragmentech prořezávaných panelů výklenkových kachlů, jejichž původní profilaci vápenné nánosy místy zcela zastřely. Na stěnách výklenkových kachlů spatřujeme stopy zakouření od svíček či kahanů umístěných v nikách. Stejně tomu je i v případě analogických tábořských kusů (*Krajč 2002, 258*).

DATOVÁNÍ KACHLŮ

Stylové provedení reliéfní výzdoby výklenkových a římsových kachlů nevykazuje citlivější datační znaky: pouze obecně jsme schopni zasadit výrobu příslušných matric do dlouhého rozpětí 2. poloviny 15.–1. třetiny 16. století; nádobkové kachle nelze přesně datovat. Dnešní podoba domu čp. 1 poskytuje – i přes absenci podrobného stavebněhistorického průzkumu – důležité podněty k řešení problému datace kachlů. Podle slohových, leč málo výrazných znaků

a podle výpovědi písemných pramenů, dokumentujících opravu domu po požáru v roce 1640 (viz níže), lze předpokládat, že nejstarší klenby v úrovni přízemí (valené s trojbokými styčnými výsečemi) vznikly v polovině 17. století (nebo o něco dříve). Tehdy patrně došlo i k uložení klenebního zasypu, z něhož pocházejí torza gotických kachlů. Z písemných pramenů se též dozvídáme, že městečko Milev-

sko podlehl v roce 1513 velkému požáru, který se nejspíš nevyhnul ani domu čp. 1 (viz níže). Lze si proto dobře (leč bez průkazného argumentu) představit, že se zabýváme pozůstatky otopného tělesa pořízeného v souvislosti s nápravou těchto škod či snad s výstavbou nové budovy. Na otázku, po jak dlouhou dobu byla daná kamna v provozu, nedokážeme podat průkaznou odpověď, sotva ale můžeme tvrdit, že by přetrvala až do poloviny 17. století. K jejich rozebrání patrně došlo mnohem dříve. Vyjmuté kachle by tedy mohly být uschovány (snad kvůli své „památosti“ a hodnotě) kdesi v domě, přičemž až po delší době by byly jako nepotřebné vhozeny do klenebního zasypu.⁹⁾ V něm se ovšem ocitly i neglazované zlomky pozdně středověkých nádob (Koppová 1973). Nasnadě je tedy i úvaha, že při stavebních pracích v polovině 17. století došlo k použití staršího zasypového materiálu. Vzhledem k absenci dokumentace náleзовé situace se každopádně jedná o spekulace.

Zbývá ještě prověřit, zda pro upřesnění doby vzniku milevských kamen, resp. pozoruhodných nárožních kachlů, lze využít regionální analogie z domu čp. 308 v Táboře.¹⁰⁾ Tamní nárožní exempláře byly sice zhotoveny pomocí jiných matric, zaujme však totožná kompozice prořezávané výzdoby čelních panelů a celkově shodné vzezření výrobků. V této souvislosti je nutné opět zdůraznit, že jde o výjimečné artefakty, k nimž další podobné kusy (kromě drobného zlomku ze Zvíkova) v dosavadní literatuře nedohledáme.¹¹⁾ Dobu provozu dotčených kamen v tábořském domě čp. 308 klade R. Krajč (2002, 259) „s určitou mírou pravděpodobnosti“ před rok 1525. Tehdy došlo k velkému požáru města, který bezesporu postihl i zástavbu příslušné parcely. Torza kachlů prý byla kdysi vyjmuta z této požárové destrukce a následně užita jako součást klenebního zasypu během obnovy domu. Pro uvedený, pravděpodobně znějící předpoklad však postrádáme nesporné argumenty, jelikož dnes nedokážeme blíže posoudit stavební vývoj objektu. Musíme proto vzít v potaz, že z původní (požárem postižené) stavby se ve hmotě stávajícího domu mohly dochovat podstatné části, včetně kleneb v přízemí a jejich zasypů. Posuzovaná kamna tedy mohla dosloužit podstatně dříve. Zároveň nejsme schopni vyloučit, že kamna byla v domě vybudována až po onom požáru. Vždyť výroba kachlů z gotických matric pokračovala v některých hrnčířských dílnách přinejmenším do doby kolem poloviny 16. století (srov. Žegklitz – Vitanovský – Zavřel 2009, 452). Nicméně se domníváme, že kachle z tábořského domu čp. 308 – byť ani je nelze na základě nálezových okolností jednoznačně datovat – skýtají další vážnou indicii k úvaze o pořízení kamen v milevském domě čp. 1 v souvislosti s nápravou škod po požáru roku 1513.

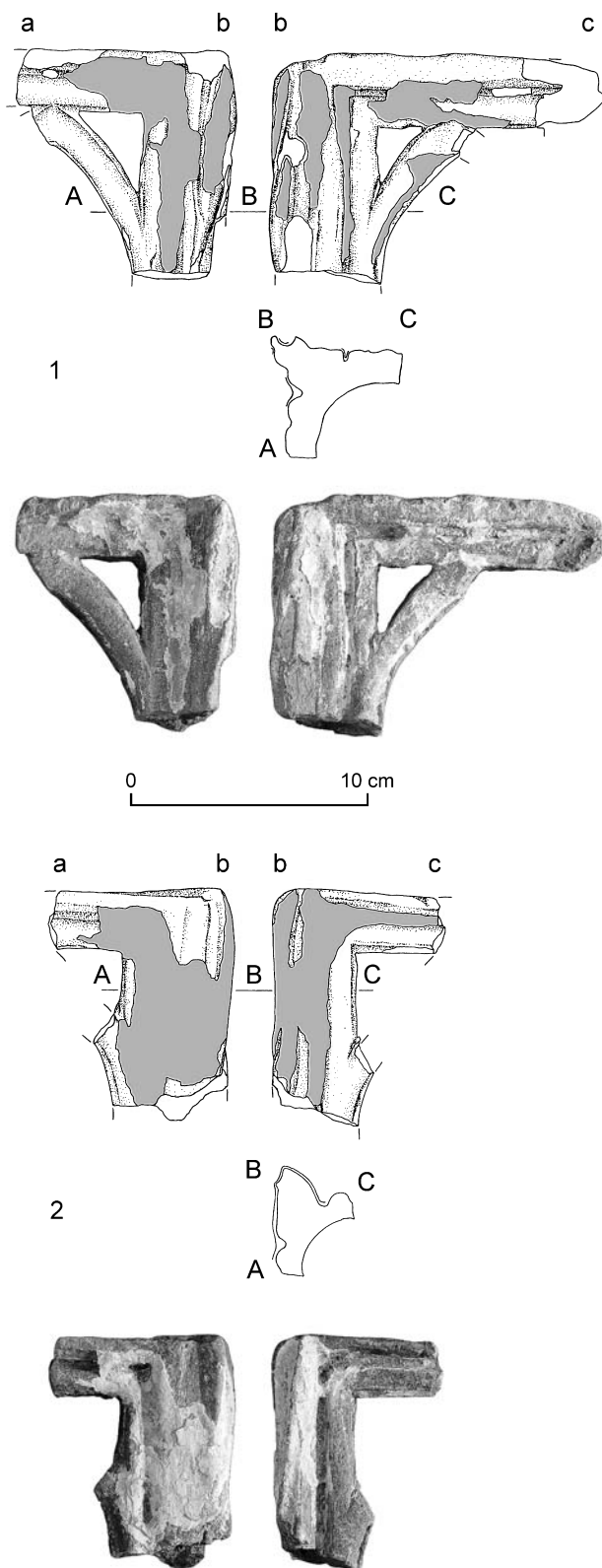
REPREZENTATIVNÍ KACHLOVÁ KAMNA?

V následujícím vycházíme z předpokladu, že prezentované kachle pocházejí z jednoho kamnového tělesa. Záro-

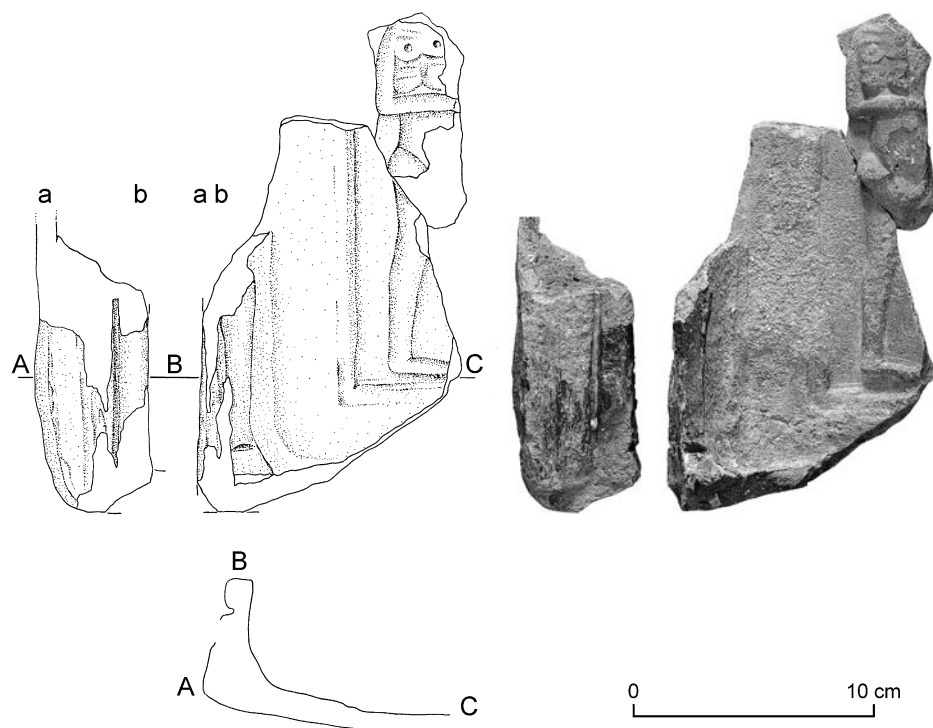
9) Vzpomeňme kachlů na půdách mnoha historických staveb.

10) Kachle nalezené v Českém Krumlově, jejichž figurální výzdoba se (patrně do detailu) shoduje s reliéfy výklenkových exemplářů z Milevska, nelze prostřednictvím nálezových okolností datovat. Objeveny byly v suťových vrstvách pod zámek (Erné 2008, 6–7).

11) Snad tedy můžeme uvažovat, že matrice použité k zhotovení jak milevských, tak tábořských kachlů pocházejí z téže dílny, resp. od stejného řezbáře.

Obr. 8: Milevsko, čp. 1. Torza výklenkových kachlů (části nárožních sloupků čelních prořezávaných panelů). Sedě zbytky vápenných nátěrů.

Obr. 9: Milevsko, čp. 1. Torzo výklenkového kachle.

veň ale nezbyvá než dodat, že se opíráme jen o nepřímé argumenty, třebaže se vzájemně doplňují:

1) Nálezová situace nasvědčuje jednorázové odstranění destrukci kamen: z textu nálezové zprávy zřejmě vyplývá, že kachle byly objeveny na poměrně malé ploše o velikosti zhruba 4 m² (Koppová 1973).

2) Jednotný charakter keramického materiálu výrobků napovídá společnému dílenskému původu.

3) Nejpodstatnější je ovšem skutečnost, že kachle nesou stopy totožných povrchových úprav, včetně takových, které vznikly až v době provozu kamnového tělesa.

I pokud bychom mohli s jistotou tvrdit, že hodnotíme pozůstatky jediného otopného zařízení, přesto by odpovědi na některé klíčové otázky nezněly jednoznačně. Ze shromážděných kachlů totiž pomyslně sestavíme jen část výhřevného pláště, přičemž o kvantitativním podílu nedochovaných kusů můžeme pouze spekulovat. Navzdory tomu, resp. vzhledem k poměrně vysoké hodnotě minimálního počtu exemplářů, lze předložit hypotézu, že zastoupené kusy reprezentují typový rejstřík použitých kachlů. Proto se v následujících odstavcích můžeme pokusit o alespoň rámcovou komparaci.

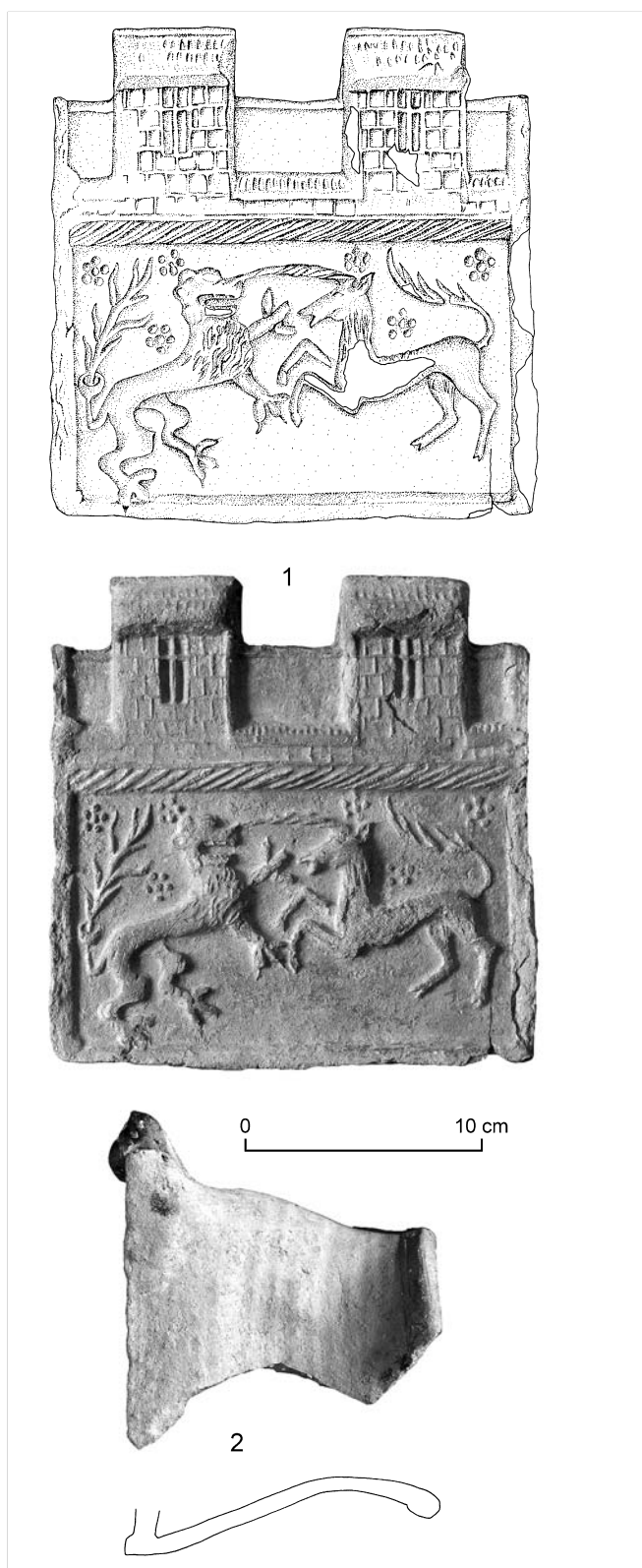
Klíčová otázka zní: Nakolik se daná kachlová kamna odlišovala (stavební podobou i výzdobou) od otopných zařízení v domech „běžných“ obyvatel drobných měst pozdního středověku? I když v současnosti postrádáme lokální doklady, dobře je mohou zastoupit příklady ze sídlišť obdobného právního a sociálního statutu. V prvé řadě zaujme hromadný soubor kachlů z parcely domu čp. 88 v (nedaleko Milevska situovaných) Sedlčanech (předběžně Vařeka 1997). Podařilo se jej zachránit při výzkumu suterénu dřevěného domu zaniklého patrně v závěru 15. století. Celkový počet shromážděných kachlů (desítky komorových a nádobkových exemplářů, několik baňkových kusů) nenechává na pochybách, že ve světnici „průměrného“ domu (sto-

jícího opodál náměstí) stála masivní kamna s výtečnými tepelně-akumulačními vlastnostmi a bohatě dekorovanými stěnami. Táž charakteristika vyplývá z rozboru kolekce kamnářské keramiky, objevené poblíž domu čp. 315 v Pacově. Obsahuje komorové kachle „klasického“ čtvercového formátu, rohové kusy velkého obdélného formátu, nádobkové kachle a jedním exemplářem je zastoupen kachel s prořezávanou stěnou (Simota 2003). Důkladného zhodnocení a zveřejnění se dočkaly hromadné nálezy kachlů z Nového Strašecí (Hazlbauer 1992; 1993; Tomková – Hazlbauer 1990). Několik komorových a nádobkových kachlů přinesl výzkum na parcele domu čp. 140 v Turnově (Prostředník 1999). Už v roce 1932 byly při výkopech před vjezdem do usedlosti čp. 8 v Borotíně nalezeny překvapivě výtvarně kvalit-

ní komorové kachle velkého obdélného formátu, datovatelné podle dnešních poznatků nejspíš do počátku 16. století (Číkhart 1933). Tím sice výčet početnějších (nám známých) nálezových celků gotických kachlů z prostředí drobných měst ukončíme, skrovný výsledek však nepřekvapuje. Přičítáme jej na vrub nízkému počtu provedených archeologických výzkumů v lokalitách dané kategorie. Jistě vysoký počet cenných souborů se v celistvosti nepodařilo (a stále asi jen výjimečně daří) zachránit. O tom se přesvědčíme při prohlížení sbírek regionálních muzeí, které obsahují více či méně bohaté soubory náhodně získaných gotických kachlů z mnoha „venkovských“ měst z celého území Čech.

K hromadnému souboru kachlů ze Sedlčan shledáváme protějšek v nálezech z táborského domu čp. 28 (Krajíc 1997). Můžeme tedy konstatovat, že v době kolem přelomu 15. a 16. století byla pro obyvatele drobných měst běžně dostupná kachlová kamna v té konstrukční podobě a výtvarné kvalitě, v jaké si je pořídil nejméně jeden měšťan z bohatého královského města. V případě táborského domu čp. 28 je ovšem nutné zmínit, že nejpozději od 20. let 16. století jej vlastnili členové šlechtického rodu Vítů ze Rzávěho (Krajíc 1997, 5). Navíc je podstatné, že už tehdy se i ve vesnickém prostředí podobně tvarovaná a dekorovaná tělesa vyskytovala ve vysoké míře, a to nejen na tvrzích (Brych 1998, zvl. LXXV–LXXIX), ve farních budovách (Koucká 2007; Korený – Kypta – Šulc 2003), ale patrně i v poddanských usedlostech (např. Krásný – Kypta – Šulc 2005).

Představu o podobě kamen v „průměrných“ městských domech nejlépe zprostředkovávají výše zmíněné nálezové celky ze Sedlčan (Vařeka 1997) a Tábora (Krajíc 1997), které převážně sestávají z komorových a nádobkových exemplářů tzv. základního řádkového typu. Oproti tomu v milevském souboru nejsou zastoupeny komorové kachle běžného čtvercového formátu, užívané k vybudování spodní (soklové) čás-

Obr. 10: Milevsko, čp. 1. Torza římsových kachlů.

12) V klenebním zásypu v domě čp. 308 v Táboře byly spolu s výklenkovými kachli, analogicky vytvarovanými jako milevské exempláře, objeveny též nádobkové a komorové (obdélného formátu, patrně římsové) kusy, krom toho i torzo jednoho rohového komorového kachle. Všechny tyto výrobky nesou stopy jednotné povrchové úpravy v podobě slídového nátěru, což nasvědčuje tomu, že pocházejí ze stejného kamnového tělesa. Spolu s nimi byly ovšem nalezeny i komorové kachle „klasického“ čtvercového formátu, přičemž „mikropetrografické analýzy nevylučují jejich použití spolu s rohovými kachli výklenkovými ... v jednom a tomtéž vyhřívacím tělese“ (Krajíc 2002, 264).

ti tělesa. Zcela tedy chybí – nepočítáme-li segmenty korunní římsy – kachle uzpůsobené k dlouhodobější akumulaci tepla.¹²⁾ Třebaže úvahy o důvodech jejich zarážející absence mají povahu pouhých spekulací, uvedme některé možnosti:

1) Po zrušení kamen byly uloženy na jiném místě v domě (či mimo objekt) než pojednáváný soubor, a proto nedošlo k jejich objevu. (Tuto možnost považujeme za nejméně pravděpodobnou.)

2) Při rozebírání původního otopného tělesa byly záměrně vytrženy a následně osazeny v plášti nějakých nově zbudovaných kamen. Motivace tohoto konání mohla spočívat v působivosti či jiných kvalitách jejich reliéfní výzdoby, stejně dobře tu mohla být příčinou prostá aktuální potřeba takových výrobků. Současný nezáměr o římsové kachle lze vysvětlit třeba odlišnou stavební podobou (hypoteticky uvažovaných) mladších kamen.

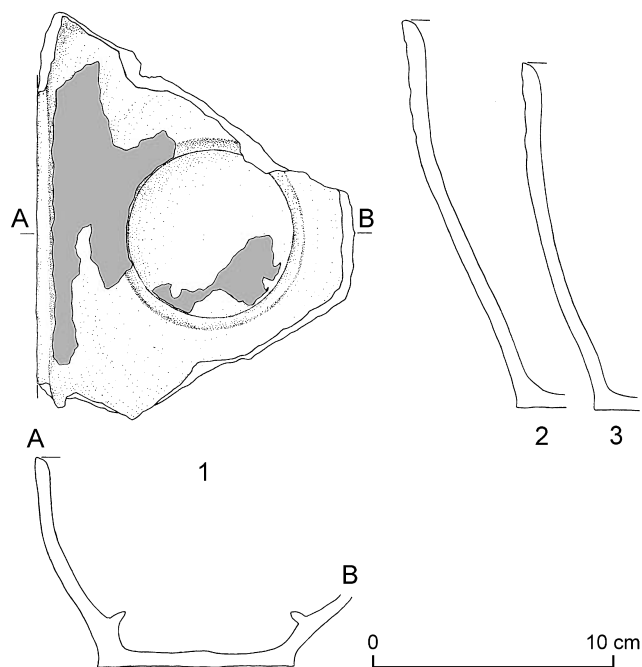
3) Ve hmotě příslušných kamen nebyly použity vůbec. Důvodem tu mohla být snaha dát vyniknout nárožním výklenkovým kachlům, jejichž tvar a výzdoba by více zaujaly právě v kontrastu s nezdobenými nádobkovými kusy. Jakkoli pestré a početné mohly být motivy, které by se uplatnily na tzv. základních komorových kachlích, dávne diváky by sotva něčím ohromily. Vždyť v domácnostech většiny z nich takto zdobená otopná tělesa stála. Pokud by příslušná místnost v milevském domě čp. 1 sloužila jen k občasnému pobytům, event. slavnostním příležitostem, nárok na výhřevné vlastnosti „standardních“ kamen by v těchto souvislostech ustoupil.¹³⁾

Lze říci, že každá snaha o zobecnění je osidná. Vybavení jistě mnoha městských domů se odlišovalo od jakéhosi standardu, který jen s obtížemi definujeme. Pokud soubor z milevského domu čp. 1 porovnáváme např. s pozůstatky kamen z tábořského domu čp. 28 (Krajíc 1997), rozdíl dobře postřehneme. Avšak shodou okolností rovněž z Tábora, také z „průměrného“ domu čp. 308, pocházejí výklenkové kachle souměřitelné s oněmi milevskými. R. Krajíc (2002) považuje za pravděpodobné, že přítomnost výjimečných výklenkových kusů lze dát do souvislosti s osobou nobilitovaného měšťana Mikuláše Vlaského ze Sionu, jednoho z majitelů dané nemovitosti před rokem 1525, jenž zastával vysoké posty v místní samosprávě.¹⁴⁾ Nálezový kontext (viz výše) ani artefakty samotné takový úsudek ale nedovolují potvrdit. Třebaže se na kachlích uplatňuje pozoruhodná heraldická výzdoba, zobrazené erby (patrně panských rodů) lze dobře vnímat jako poukaz k sociálním vazbám ambiciózního měšťana, stejně jako motivy ryze dekorativní (připomeňme např. relativně často se vyskytující kachle s wet-tinskými znaky v českých zemích, jež stále z hlediska interpretačního představují jeden z dílčích, ale současně velmi „provokativních“ otazníků).¹⁵⁾

13) Stran daných úvah lze upozornit na výsledky stavebněhistorického průzkumu věže tvrže ve Lštění na Domažlicku. Ta v nejvyšším patře obsahovala místnost vybavenou kachlovými kamny, slabě zčernalé stěny kouřovodu ale dokládají jen sporadické vytápění. Nebyla tedy světnicí ve smyslu každodenního využití. Pro její charakteristiku se nejspíš hodí pojem *Trinkstube* (detailně Rykl 2007, 54–58; 2008, 42; ke stavební podobě tvrže souhrnně Procházka 2008). Místnosti podobného určení se mohly nacházet i ve výstavnějších domech pozdně středověkých měst.

14) O zámožnosti držitele domu čp. 308, nejspíš onoho Mikuláše, výmluvně vypovídá rozsáhlý mincovní depot (Krajíc – Chvojka 2007).

15) Do podobných souvislostí zapadá nedávný nález destrukce goticko-re-

Obr. 11: Milevsko, čp. 1. Torza nádobkových kachlů. Šedě zbytky vápenných nátěrů.

Jiný příklad pozůstatků neobvyklých pozdně středověkých kachlových kamen z městského prostředí poskytl výzkum parcely brněnského domu č. 8 v Starobrněnské ulici (Jordánková – Loskotová 2007; Jordánková – Loskotová – Merta 2004). Z jímky situované v dvorní části daného městiště byla vyzdvížena torza více než tři desítek glazovaných kachlů a obkládacích panelů. Zvláště zaujímou kachle obdélného formátu, dílem s prořezávanými čelními stěnami. Lze říci, že výrobky tohoto druhu představují nákladný sortiment kamnářských dílen. Proto může zářet jejich objevení na parcele, kterou ve 2. polovině 15. století „vlastnili ... nemajetní měšťané“ (Jordánková – Loskotová – Merta 2004, 594). Možné vysvětlení ovšem nabízí blízkost výstavného domu, který v uvedené době drželi vysoce postavení šlechtici. Citovaní autoři za nejpravděpodobnějšího pořizovatele kamen tudíž považují Viléma z Pernštejna. Ve zde je k tomu i ikonografický program kachlů, resp. exempláře se znázorněním turnajové scény v kombinaci s heraldickou výzdobou, jimi dešifrovanou ve smyslu tehdejších napjatých politických poměrů v Českém království. Kamna sestavená z obdobně kvalitních prořezávaných kachlů se uplatňovala jistě i v dalších brněnských výstavných domech (srov. Michna 1974).¹⁶⁾ Ve srovnání se zde prezentovanými milevskými nálezy se uvedené brněnské kusy jeví jako kvalitnější ukázky kamnářského řemesla. Ovšem ani tyto glazované výrobky nesnesou srovnání se segmenty vsutku skvostných pozdně středověkých kamen, které dodnes můžeme obdivovat v rezidenci Hohensalzburg, sídle tamních arcibiskupů (Franc 1966, Abb. 1).

Není pochyb, že v budoucnu přibudou příklady honosnější pojednaných kamen z městského prostředí.¹⁷⁾ Stěží lze

nesaněních kamen na domovní parcele situované na náměstí ve Starém Bohumíně (Kováčik – Veselá 2009). Na několika tamních kachlích byly ztvárněny erby šlechtických rodů.

16) Analogické kachle pocházejí z východočeských hradů Lichnice a Lipnice (Kouba 1964; Smetánka 1961).

ale očekávat, že se tím výrazně změní kvantitativní poměr mezi hromadnými soubory kachlů, které lze označit – co se týče zastoupených typů – jako relativně běžné (např. z táborského domu čp. 28), nebo výjimečné (např. z táborského domu čp. 308).

Jelikož neobvyklé vzezření kamen z milevského domu čp. 1 splňovalo – jak se domníváme – v době jejich pořízení reprezentační nároky, tím spíše překvapuje, že tento vizuální efekt výrazně umenšily postupně nanášené vápenné nátěry. Pod jejich silným souvrstvím zanikly detaily profilace čelních stěn specificky utvářených výklenkových kachlů, reliéfy kachlů korunní římsy se staly patrné jen v hrubých obrysech. Nedokážeme-li ale postihnout, jak dlouho byla kamna v provozu, resp. v jakém časovém odstupu od doby výstavby kamen vznikaly vápenné nátěry, můžeme jen obecně spekulovat, že podoba kamen „vyšla z módy“. I takové otopné těleso by ovšem sloužilo ještě poměrně dlouhou dobu, jak napovídají vícečetné vrstvy nátěrů. Co když ale k natírání docházelo už záhy po pořízení kamen? Dlužno poznamenat, že různé silné a více či méně souvislé vrstvy nátěrů či mazanicových přetahů, které do značné míry, nebo zcela zastřely reliéfní výzdobu kachlů (např. Koren – Kypta – Šulc 2003), známe z více lokalit a zpravidla nejsme schopni podat uspokojivé vysvětlení daného jevu.

DOBOVÝ RÁMEC: MILEVSKO KOLEM ROKU 1500

Kachle z domu čp. 1 v Milevsku lze pojmout jako východisko sondy do reprezentace v prostředí pozdně středověkého Milevska, a tím v širším rámci i poddanského města té doby. Užití pojmu *reprezentace* vychází z nesporné skutečnosti, že prostory s kachlovými kamny bývají vždy prostory „reprezentativními“ – třeba jen ve smyslu relativním (tj. ve vztahu k ostatním částem budovy). Pojem reprezentace tedy bez dalšího neimplikuje jakousi obecnou (vyšší) kvalitu.

Milevsko se jako městečko (*opidum*) uvádí roku 1327 (RBM 3, 507, č. 1297), jako město roku 1438 (AČ 4, 165, č. 1), a jako městečko opět roku 1513 (CIM 4/3, 242–243, č. 821), přičemž roku 1575 je v jediné listině (nadto vrchnostenském privilegii!) Milevsko paralelně označováno jako město a městečko (Weyrauch 1841/1997, 18–20).¹⁸⁾ Doklady městského znaku jsou až překvapivě pozdní – z doby Hodějovských, kolem roku 1600 (Čarek 1985, 247–248).¹⁹⁾ Z městského archivu se z doby před požárem roku 1640 nedochovalo téměř nic.²⁰⁾ Nejstarší ikonografické prameny jsou k dispozici až od 20. let 18. století.²¹⁾

17) Výklenkové kachle s prořezávanou čelní vyhrávací stěnou evidujeme i mezi nálezy z venkovských sídel nižší šlechty. Torza (patrně řádkových kusů velkého obdélného formátu přinesl nedávný výzkum zámku (někdejší tvrže) v Chanovicích u Horažďovic (Tetour 2005, obr. 25, 26).

18) Právní rámec kategorií městečko – město byl nevyhraněný, nejstarší doklady proto nelze vnímat ve smyslu jakýchkoli „mezníků“ dějin příslušné lokality.

19) Na okraj připomeňme, že s městským znakem těsně souvisí i kamená deska s reliéfem téhož muže v knížecí čapce, který se objevuje na znaku, a jenž bývá pokládán za Jiřího z Milevska. Takto je artefakt označen i v expozici Milevského muzea.

20) Náhodně dochovaný zlomek smolné knihy (se záznamy z let 1565 až 1595) byl roku 1641 opsán a v 18. století pojat do knihy nově založené (Kytka 1939, 15, 19–36). Městský archiv, který je dnes uložen jako fond AM Milevsko v SOKA Písek (Cihla – Jílková – Sedláková 1964), charakterizuje M. Volf (1947, 181–182).

Pozdně středověká a raně novověká zástavba jádra města z velké části zanikla. Příčinou tu jsou nejen několikeré ničivé požáry, ale i rozsáhlé demolice ve 20. století (srov. *Kytka 1940*).²²⁾ Jádro budovy čp. 1, tzv. staré radnice, vzniklo nejpozději v souvislosti s nápravou škod po požáru roku 1640.²³⁾ Ovšem nálezy gotických kachlů napovídají, že některé její části mohou být podstatně starší. Zhruba souběžně s radniční budovou byl obnoven i (k ní těsně) přilehlý pivovar, budova čp. 216 (*Kytka 1940*, 31). Zdánlivě neorganické sepětí radnice a hospodářského provozu mělo svou nespornou logiku v rovině symbolické: právo městské obce vařit pivo náleželo ke klíčovým výsadám a nebylo by překvapivé, kdyby radniční elity – pokládající sebe sama za ztělesnění (zástupný symbol) městské obce – hleděly na tuto skutečnost prostorovým sepětím radnice a pivovaru náležitě poukázat.²⁴⁾ Počátky milevského měšťanského pivovaru sahají do doby obnovy města po požáru roku 1513. Jindřich ze Švamberka tehdy povolil zřízení obecního pivovaru, „aby sami sobě k ruce a k svému užítku piva bílá, [?], vařiti a je k svému užítku vybejvati mohli“.²⁵⁾

Pohledová vazba radnice a pivovaru představuje model dobře myslitelný i pro starší období, tedy před rokem 1640. Jak daleko do minulosti jej však můžeme vztáhnout? Pivovar v tu dobu v Milevsku existoval jistě nějakých 120 let, ovšem jeho polohu s jistotou neznáme, a lze jen (jakkoli se značnou měrou pravděpodobnosti) předpokládat, že stál tamtéž, jako roku 1640, tedy v sousedství radnice. Její poloha tu představuje druhou neznámou. Z logiky věci lze těžko pochybovat, že nejpozději v 15. století v městečku minimálně průměrného ekonomického standardu radní dům existoval.²⁶⁾ A patrně se nezmýlíme, budeme-li před-

pokládat, že náležel k těm výstavnějším, které milevské náměstí před i po roce 1513 lemovaly. Nejstarší písemná zmínka o radnici pochází ovšem až z roku 1579, a v souvislostech, které zde sledujeme, se jedná o doklad klíčový. Jde o privilegium Kryštofa ze Švamberka z onoho roku, jehož součástí je mj. potvrzení majetků obcí nedávno přikoupených: „jakož jsou od starodávna k obci rybníkův některých užívali, i také za mé paměti za peníze obecné i s domem rathusním některé rybníky a rybníčky od někdy pana Hendricha Kekule z Stradonic přikoupili, ...“ – po výčtu rybníků následuje ještě zmínka o obecních sádkách a váze, což vše se Kryštof za sebe i své nástupce zavazuje od obce neodcizovat (znění privilegia: *Weyrauch 1841/1997*, 20–23).

Někdy nedlouho před rokem 1579 tedy obec kupuje od Jindřicha Kekuleho nový radní dům, ztotožnitelný takřka s jistotou s budovou (nebo přinejmenším parcelou) dnešní tzv. staré radnice. Jediné vcelku nesporné je to, že muselo jít o dům výstavnější a reprezentativnější než ten, jenž jako radnice sloužil do té doby. Z našeho pohledu je nejpodstatnější, že dům na místě tzv. staré radnice byl až do 70. let 16. století domem šlechtickým a teprve poté radniční. Pokus o retrospektivní pohled, totiž o postižení posloupnosti jeho majitelů od Jindřicha Kekuleho směrem k přelomu 15. a 16. století, je pochopitelně hypotetický, ovšem za pozornost stojí v každém případě: široce rozvětvený rod Kekulů ze Stradonic, jehož sledovatelné počátky se datují již od doby před rokem 1400, v pozdním 15. století navázal příbuzenskou vazbu s pány ze Švamberka, v té době zástavními držiteli zvíkovského panství, tedy i milevského klášterství.²⁷⁾ Václav Kekule ze Stradonic je doložen roku 1507, kdy mu jeho matka, Barbora ze Švamberka, postoupila list na zástavu Předních Zborovic v hodnotě 150 kop gr.²⁸⁾ Barbora, sestra Jindřicha ze Švamberka, o němž zde opakovaně hovoříme, je spolu se svým synem Václavem zmiňována v Jindřichově kšaftu (1520).²⁹⁾ Václavovy předpokládané vazby na Milevsko lze v dochovaných pramenech dokumentovat jen nárazově: např. roku 1515 svědčí na Jindřichově privilegiu svobodného kšaftu pro Milevsko (*CIM 4/3*, 279–281, č. 853); roku 1524 se příznačně objevuje mezi svědky na reversu opata Ondřeje a konventu milevského kláštera, týkajícím se jejich liturgických povin-

21) Z této doby pochází obraz Panny Marie Sepekovské, v jehož spodní části jsou tři veduty: Sepekov, Milevsko – klášter, Milevsko – město (viz *Kytka 1939*, 9; *Kytka 1940*, 21). Známa Willenbergova veduta zachycuje pouze klášter. Citované práce jsou současně základní k dějinám města i regionu; z ostatních (nehledě k literatuře vztahující se výhradně ke klášteru) je třeba připomenout *Weyrauch 1841/1997*; *Bervida 1984*; *Kuča 1998*, 899–909.

22) V roce 1901 byl při demolici domu čp. 123 nalezen rozsáhlý depot mincí z širokého rozpětí cca 1300–1500 (*Nohejlová-Prátová 1956*, 260, č. 2741; nepřesně *Kytka 1940*, 30). Ačkoli složení mincovního souboru přímo neurčuje dobu jeho uložení, natož stáří dané stavby, přece jde o indicii o původu zástavby náměstí, jež mohla zčásti obsahovat pozdně středověké konstrukce.

23) Starší literatura spojuje budovu s výstavbou po požáru roku 1640 (např. *Podlaha – Šittler 1901*, 136; *Kytka 1940*, 31). Již do 4. čtvrtiny 16. století klade její vznik (ovšem bez odůvodnění) K. Kuča (1998, 901).

24) Dodnes nacházíme dezpoziciční analogie (např. v Benešově nad Ploučnicí). V Milevsku mělo obecní právo vařit pivo ještě další rozměr: dělo se tak *de facto* na úkor zájmů kláštera, který měl vlastní pivovar. Evidentním svědectvím jsou v tomto směru spory o městské právo várečné, vedené mezi obcí a klášterem od konfiskace panství Hodějovským (roku 1621) po celý zbytek 17. století (shromážděné prameny materiálu: *Weyrauch 1841/1997*, 25–50; k dějinám milevského pivovarnictví *Pařez 2002*; *Pešta 2008*).

25) Založení pivovaru Jindřich Milevským povolil „hned po témž ohni“. Formulace je součástí privilegia Kryštofa ze Švamberka z roku 1575, jímž za stanovených podmínek rozšiřuje várečné právo obce a současně povoluje (analogicky jako v případě pivovaru opět pro zvýšení obecních důchodů) zřízení obecní solnice (znění privilegia: *Weyrauch 1841/1997*, 18–19).

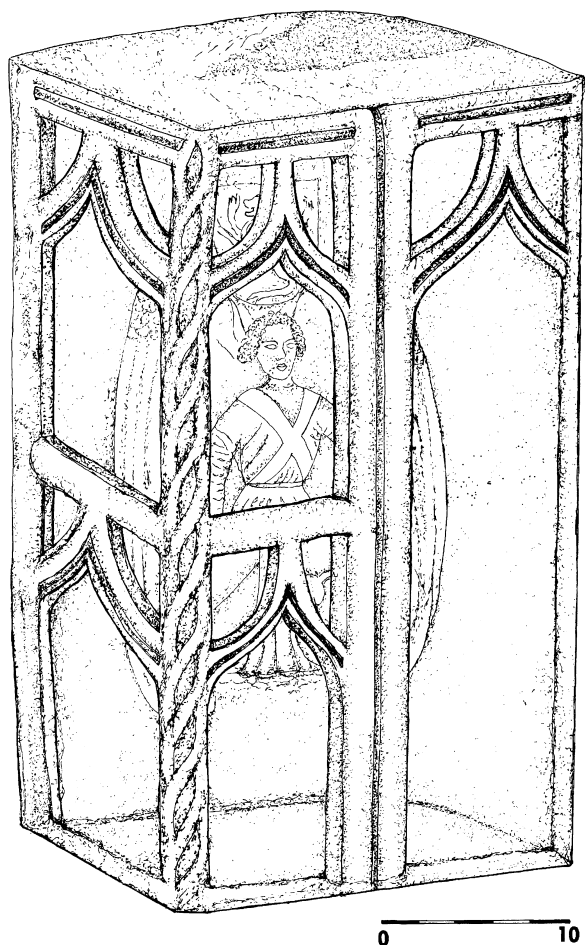
26) O hospodářském postavení města přináší prameny nahodilé, ale ve svém úhrnu přece určité výpovědi schopné zmínky. Platí to např. o listu Ctibora z Martice, hejtmána na západočeském Švamberku (Krasínov), Jindřichovi ze Švamberka ze 7. prosince 1510, v němž žádá, aby koudel byla nakoupena v Milevsku, a sděluje, že pokud Lestkovští od Jindřicha skutečně dostanou povolení vařit pivo, potom „račte jim dáti v Milevště pánev doleznou udělati ve dvě polúvozie“ (*AC 15*, 87–88,

č. 168). O půl století dříve dokládá hmotnou situaci městské obce zmínka o (v podstatě vynucené) půjčce vrchnosti, tedy Rožmberkům: Milevští nabízeli 30 kop gr., úředník jim uložil zajistit 40 a Milevští se podvolili (*AC 14*, 62, č. 1612, z roku 1452). O rozvíjejícím se vrchnostenském i měšťanském (obecním) rybníkářstvím se Jindřich Milevský svědčí doklady z 20. let 16. století (*AC 21*, 448–450, č. 329), jeho počátky jsou ovšem staršího data (*AC 1*, 235, č. 15). O rozvoji rybníkářství okolo Milevska v 16. století vypovídá již poměrně dlouhá řada dokladů – jedním z nich může být smlouva mezi obcí a klášterem, týkající se zajištění duchovní správy v kostele sv. Bartoloměje (1524, viz níže), či privilegium Kryštofa ze Švamberka z roku 1579, jehož součástí je potvrzení obecní držby nedávno zakoupené zhruba desítky rybníků (znění privilegia: *Weyrauch 1841/1997*, 20–23).

27) Držiteli zboží Milevsko byli Švamberkové v letech 1473–1581, poté Hodějovští (1581–1621), zatímco Zvíkov drželi až do roku 1620 i nadále Švamberkové; tím došlo k rozdělení administrativního konglomerátu Zvíkov – Milevsko (historicky navzájem nesouvisejícího královského panství a klášterní domény), jehož základy položil Oldřich II. z Rožmberka ve 30. letech 15. století. Ovládnutí obojího věnoval značnou pozornost (*Šimůnek 2005a*, 60–62).

28) SOA Třeboň, Cizí statky – Přední Zborovice II-356-A1. Zástavní listinu vydal roku 1503 generální převor johanitského řádu Jan ze Švamberka.

29) Na Barboru Jindřich pamatoval 250 kopami gr. českých, na Václava 1.000 kop gr. českých. NA Praha, Desky zemské větší 6, fol. B 26r–27r.

Obr. 12: Tábor, čp. 308. Kresebně rekonstruovaný výklenkový kachel, který je přímou analogií k nálezům z domu čp. 1 v Milevsku (převzato z: Krajč 2005, obr. 320).

ností vůči kostelu sv. Bartoloměje v Milevsku (AČ 15, 335–336, č. 50).³⁰⁾

Pozornost věnovaná Václavu Kekulemu ze Stradonic, po matce z rodu Švambergů, není samoúčelná. Domníváme se totiž, že právě on mohl na počátku 16. století vlastnit výstavný dům, který se v 70. letech 16. století stal radnicí, a právě s jeho objednávkou mohlo souviset vybavení domu kamny náležitě reprezentativní podoby. Na základě toho, co je známo o šlechtické reprezentaci v prostředí poddanských měst pozdního středověku, je takový model dobře myslitelný. Neokázalé, ale přesto nepřehlédnutelné vizualizace, neokázalé, ale přesto poměrně důsledný odstup mezi šlechtici a měšťany zde býval základním rámcem *modi vivendi*. Rámcem, jenž na druhé straně nevylučoval korektnost vzájemných vztahů a v jistém smyslu i sociálních vazeb (např. prolínání reprezentace šlechtických a horních měšťanských vrstev v sakrálních prostorách), ojediněle přerůstajících nepochybně i v osobní náklonnosti a přátelství. Přičemž na základě sond do „mikrosvětů“ jednotlivých lo-

kalit lze úspěšně relativizovat platnost schematických (z trendů politického vývoje odvozených) představ o rivalitách a nepřátelství jakožto určujících rysech vztahů šlechty a měst v pozdním středověku (v širším kontextu: Šimůnek 2010b; konkrétní příklady: Šimůnek 2005b; 2007).

Co vlastně víme, nebo minimálně můžeme s velkou měrou pravděpodobnosti říci o Milevsku kolem roku 1500, tedy o období, do něhož spadá původ sledovaných kamenů? Před rokem 1513 jen velmi málo – téměř tu platí Sommerova slova, jimiž okomentoval možnosti zpracování městských dějin: „*Ueber die Geschichte der Stadt fehlt es an Nachrichten*“ (Sommer 1842, 53). Rozsah a dopad požáru, který tehdy Milevsko postihl, nejsme schopni blíže charakterizovat než jen obecným úsudkem, že byl podle všeho značný.³¹⁾ A to i kdybychom předpokládali, že Jindřich ze Švamberka veden snahou městu maximálně pomoci rozsah zvěsti zveličil. V kontextu dnešních znalostí o Milevsku v pozdním středověku (tedy za vlády Jindřicha ze Švamberka, 1490–1523) a s přihlédnutím k dobovým analogiím to rozhodně není vyloučeno.³²⁾

Rozsáhlé požáry pozdně středověkých měst stávaly na počátku (ve smyslu prvotního impulsu) nového jejich rozvoje, kdy vrchnost jeví osobní zájem na obnově města, jeho rozvržení a stavební podobě vtiskuje svou vlastní představu a svou protekcí tak zpětně podtrhuje sebevědomí městské obce: motivuje ji k aktivní účasti na díle obnovy a ve druhém plánu i k adekvátní reprezentaci jednotlivců, institucí (radní vrstvy) i korporací (cechy, bratrstva). Ukázkové příklady koncepční obnovy z doby blízké požáru v Milevsku představují rezidenční města Pardubice pánů z Pernštejna (požár roku 1507) a Moravská Třebová Černošských z Boskovic (požár roku 1509). Milevsko v té době nebylo rezidenčním městem (Jindřich sídlil na Zvíkově), ovšem osobní zájem Švambergův je nepřehlédnutelný.³³⁾ Zda již v té době byla vrchnost v městečku zastoupena vlastním domem, což by nebylo nic neobvyklého, nevíme.

Listina krále Vladislava, vydaná 7. dubna 1513 v Budíně, představuje nejstarší doklad Jindřichovy snahy o pomoc pohorělému městečku (a ve vztahu k požáru je současně *datum ante quem*) – panovník Švambergovi povolil, aby obyvatele Milevska osvobodil od odúmrti, „*aby se tudý to městečko, kteréž vohněm sešlo, opravovati tím dostatečněji mohli*“ a vydal souhlas, aby Jindřich Milevským udělil právo svo-

30) Václavův pobyt v Milevsku dokládá list ve věci placení tamější městské sbírky, datovaný 9. července 1524 (*Světecký* 1759, 82). S majetkem v úhrnné výši 1.200 kop gr. českých (z toho 1.175 kop majetku vlastního a 25 kop majetku poddanského) figuruje Václav Kekule ze Stradonic mezi poplatníky z rytířského stavu v berním rejstříku bechyňského kraje z roku 1523 (*Bůžek* 1985, 79, č. 58), jakož i v Tytuláři Brikciho Kourimského z Licska, vydaném roku 1534, ovšem vycházejícím z podkladů již od sklonku 20. let (z *Licska* 1534, fol. Q 4r).

31) Příčina požáru není známa, patrně šlo o nešťastnou náhodu. Nic nenasvědčuje tomu, že by se jednalo o zhářství – hrozba požárem sice ve své době bývala jedním z účinných nátlakových prostředků, ve skutečnosti však bylo úmyslně založených požárů zřejmě poměrně málo. Sami Milevští čelili takové hrozbě např. roku 1438, kdy purkmistr a rada města Tábora suverénně psala „*rychtáři, konšelům i všie obci města Milevska*“, aby do příští neděle odvedli 300 džberů žita a 50 kop grošů, v opačném případě „*s pomoci boží vás k tomu všelikým obyčejem a nad to ohněm připravíme, že naše rozkázanie musíte učiniti*“ (AČ 4, 165, č. 1); roku 1458 Milevským vyhrožoval požárem jistý Bohuše z panství vltavotýnského (AČ 14, 76, č. 1648).

32) Osobou Jindřicha ze Švamberka se souhrnně zabývá J. Jánkský (2006, 166–192).

33) A jen na okraj stačí připomenout, že uplynulo pár desetiletí, a Milevsko – konkrétně právní cestou zanikající klášter (srov. *Tyl* 1888, 108–111; *Jánkský* 2006, 321–322, 337–338) – se stalo další švamberskou rezidencí: s domicilem „*na Milevsku*“ se psal od 40. let 16. století Jan ze Švamberka. Hodějovští na švamberskou tradici jen navázali, přičemž v souladu s dobovým modelem prostorové vazby rezidence a nekropole si zvolili místo posledního odpočinku ve farním kostele sv. Jiljí v těsné blízkosti kláštera (o galerii erbů doprovázených nápisy: *Podlaha – Šittler* 1901, 128–130).

bodného stěhování z panství (za podmínky osazení „člověkem hodným“). K osvobození Jindřich přistoupil až o celé dva roky později – privilegium, jež Milevsku udělil, představuje dobově běžný typ písemnosti, kdy se vrchnost náhradou za peněžní částku vzdává svého práva odúmrti, uděluje právo svobodného kšaftu a připojuje stereotypně se opakující ustanovení o dědické poslušnosti v případě smrti bez posledního porřízení (7. dubna 1513: *CIM* 4/3, 242–243, č. 821; 18. května 1515: *CIM* 4/3, 279–281, č. 853; záhy se k listině přiznali i opat a konvent milevského kláštera – 24. května 1515: *CIM* 4/3, 281–282, č. 854). Dvouletá prodleva, jakož i požadovaná finanční kompenzace naznačují, že požár nebyl zcela devastující; nesporným dokladem vrchnostenské snahy o ekonomické povznesení městečka bylo výše zmiňované povolení založit (obecní) pivovar, provoz finančně značně lukrativní.

Na základě analogií shora naznačených i řady dalších případů se i v Milevsku jeví jako velmi pravděpodobné, že požár stál na počátku proměny charakteru zástavby, nebo ji minimálně mohl uspišit. Tím máme na mysli přechod k zástavbě velkým dílem kamenné.³⁴⁾ Těžko si ostatně představit, že městečko, jež právě vyhořelo, a jemuž vrchnost po požáru věnuje svou pozornost a koncipuje je jako důstojný pendant k vlastní honosné rezidenci (Zvíkov), by bylo stavěno ze dřeva. Právě Milevsko, výstavný komplex městečka a kláštera, bylo jediné, jež v obvodu rozsáhlého zvíkovského panství splňovalo nároky na reprezentativní sídliště městského charakteru (Podhradí bylo sice *de iure* lokalitou městského typu, úlohu reprezentativního města však plnit nemohlo).³⁵⁾ A nikoli tedy náhodně si právě Milevsko Jindřich zvolil jakožto centrum švaberské rodové *paměti* v obvodu zvíkovského panství.³⁶⁾

Ohniskem byl kostel sv. Bartoloměje, který Jindřich založil v Milevsku na náměstí – v první řadě šlo o akt zádušní a memoriální, jak je explicitně doloženo krátce po Jindřichově smrti, ovšem i městská obec ze založení nového kostela měla užitek. Farní kostel sv. Jiljí leží totiž v těsném sousedství kláštera (a do kostela sv. Bartoloměje bylo pro měšťany jednoznačně blíže). Nová svatyně se tak stala dobově charakteristickým místem prolínání liturgie a *paměti* (srovnání s dnes již značně rozsáhlou, především jazykově německou literaturou k problematice zvané *liturgische Memoria* jasně ukazuje na shodu nejen v elementárních principech, ale namnoze i detailech až překvapivých). Onu každodennost naznačuje znění reversu vystaveného klášterem roku 1524, v němž se za přijatou sumu peněz (využitou na zřízení rybníka jakožto zdroje cyklicky plynoucích příjmů) zavazuje sloužit v kostele sv. Bartoloměje třikrát týdně mši, a vedle toho „*prozba každú sobotu aby se při sv. mši dala za duši uro-*

zeného vládky pana Bohuslava z Oujezdce, za urozeného pána pana Hendricha z Švamberka dobré paměti, i za vešken rod, a za ty všechny věrné duše, kteří jsú ty svaté mše nadali etc.“ (AČ 15, 335–336, č. 50).³⁷⁾ Vrchnostenskou dobročinnost, pendant zbožnosti (a zcela utilitárně viděno: rovnocenný příspěvek ke spáse duše), ztělesňovala fundace milevského špitálu, spojovaná rovněž s Jindřichem ze Švamberka (*Jánský* 2006, 186–187).³⁸⁾

ZÁVĚR

Neobvyklé řemeslné ztvárnění výklenkových kachlů souzní s předpokladem o reprezentativním vybavení domu, který se ovšem až posléze stal radnicí. S jistotou můžeme tvrdit pouze to, že městská obec získala danou budovu nedlouho před rokem 1579 z rukou šlechtice Jindřicha Kekuleho ze Stradonic. Není proto pochyb, že se jednalo o výstavný dům. Pohled hlouběji do minulosti s sebou už nese nezbytné hypotézy. Nejde však – jak se domníváme – o samoučelné spekulace. Smíme totiž předpokládat, že vztah Kekulů ze Stradonic k Milevsku, a potažmo i k tamnímu domu čp. 1, měl delší tradici. Jakožto možný objednavatel kamen, jejichž porřízení na základě nepřímých opor klade me do doby (krátce) po roce 1513, se nabízí Václav Kekule ze Stradonic, který byl po matce pokrevně spřízněn se Švamberky, tedy s tehdejší milevskou vrchností.

Přelom středověku a novověku znamenal v dějinách Milevska významný mezník, jemuž jsme věnovali obsírnější pozornost. Byl-li náhodnou příčinou změn požár roku 1513, následná obnova sídliště se odvíjela naopak podle pevného koncepčního rámce. Z kombinace pramenných výpovědí vyplývá, že tehdy městečko požívalo značné (a rozhodně nikoli nezištné) přízně Jindřicha ze Švamberka. Vše, co o jeho poměru k Milevsku víme nebo můžeme oprávněně tušit, směřuje k tomu, že právě ono mělo být jakýmsi kamenným pomníkem jeho věčné *paměti*, místem, o něž se zasloužil a kde bude jeho památka vděčně vzpomínána. Proto zde nacházíme tradiční postupy a výrazové prostředky takového záměru (hospodářská privilegia, fundace zbožné a charitativní, nepochybně vedle zásahů do charakteru zástavby při obnově města po požáru). Do nastíněných souvislostí pak dobře zapadá hypotéza, že v Milevsku vlastnil dům Jindřichův synovec Václav Kekule ze Stradonic.

Není pochyb, že výklenkové kachle z milevského domu čp. 1 se vymykaly z běžné produkce pozdně středověkých kamnářů.³⁹⁾ Vzhledem k omezeným možnostem srovnávacího studia se ale zdráháme volit konkrétní adjektiva (např. *luxusní* kamna).⁴⁰⁾ Výpovědní schopnosti typologicky totožných výrobků z Tábora, objevených rovněž v klenbách zásypech městského domu, zdaleka nejsou tak uspokojivé, jak bychom si přáli. Jejich nálezový kontext totiž neumožňuje ověřit pravděpodobně znějící úvahu, že daná kamna stála v domácnosti Mikuláše Vlaského ze Sionu,

34) Archeologické výzkumy naznačují, že zčásti zděná zástavba existovala v prostoru náměstí již v 15. století, ne-li ještě dříve (*Břicháček* 1997; *Fröhlich – Jiřík* 2007, zvl. 287).

35) Dokladem svého druhu je již instrukce týkající se jakéhosi ortelu mirovického, s nímž měli do Mirovic jet po jednom konšelovi z Milevska a Podhradí (cca z roku 1458: AČ 14, 81, č. 1662).

36) Na Milevsko (město a klášter) lze tak v obecném rámci aplikovat významový koncept města jakožto zástupného symbolu, jehož základní komponenty se pokusil na několika lokalitách představit R. Šimůnek (2009; 2010a).

37) Podobu kostela, jehož presbytář byl zaklenut hvězdnicovou klenbou (*Weyrauch* 1841/1997, 82–83) a loď opatřena dobově módním prvkem klíčových střílen, známe z výše zmíněné veduty z 20. let 18. století a především pak z papírového modelu, zhotoveného nedlouho před zbořením kostela (Milevské muzeum, depozitář; k popisu a zařízení *Podlaha – Šittler* 1901, 135–136; *Kytka* 1940, 25).

38) Špitál v Milevsku prokazatelně existoval za Jindřichova synovce Jindřicha ze Švamberka (1508–1574) (*Tyl* 1888, 104).

39) Pod souslovím *běžná produkce* chápeme dobově masovou výrobu komorových a nádobkových kachlů formátu cca 20 × 20 cm.

40) Nepřeceňujeme přítomnost několikrát připomenutého zlomku prořezávané stěny kachle, vyrobeného pomocí snad téhož kadluby jako milevské exempláře, na hradě Zvíkově. Náhodně nalezený artefakt nedovoluje určit, v které části složitého organismu výstavné rezidence se nacházela příslušná kamna.

nobilitovaného měšťana, který ve 2. a 3. desetiletí 16. století úspěšně působil v tamní samosprávě. Přece jen ale podotýkáme, že hypotetické závěry, které vyplynuly z hodnocení jak milevských, tak tábořských kachlů, se nápadně podobají nejen v sociálních, ale i v chronologických souvislostech. Asi to tedy není náhoda.

Abychom kachlová kamna vnímali v širším kontextu reprezentace městských elit, stojí za připomenutí jeden regionální příklad okázalého zhmotnění společenského postavení. Je jím výstavný goticko-renesanční dům čp. 22 (tzv. Škochův dům) v Táboře, v jehož bohatě dekorovaném a členěném průčelí, na kterém se mj. uplatňují rozměrné cechovní znaky, se dodnes velice působivě zračí ambice a sebevědomí bohatého měšťana.⁴¹⁾ Jím vynaložené prostředky na vysoce reprezentativní výzdobu domu jistě řádově převyšovaly cenu kamen z milevského domu čp. 1.

Spojíme-li pořízení milevských kamen s osobou Václava Kekuleho ze Stradonic, jeví se výzdoba kamen (tedy především ty motivy, které známe) jako „neangažovaná“, sotva ji lze proto vnímat jako přímý projev reprezentace objednavatele. Máme na mysli zejména absenci heraldických motivů, které by poukazovaly např. na příbuzenské vazby se Švamberky. Kamna byla ovšem jen jednou z mnoha možností k demonstraci rodové a osobní prestiže. Kamnářská produkce, jejíž povahu z velké části určovala možnost dlouhodobé reprodukovatelnosti výzdobných motivů, tyto požadavky naplňovala spíše v obecné rovině. Prvořadou snahou zhotovitelů matric i samotných kamnářů jistě byla výroba takových kachlů, které mohly zaujmout širokou škálu různě smýšlejících zákazníků. Kusy se specifickým sdělením proto logicky tvoří jen malý díl tehdejší produkce. Že se takové mohly nacházet i na milevských kamnech v domě čp. 1, nelze vyloučit. A že se v některých případech jednalo o exempláře zhotovené doslova *ad hoc*, dokládá zloemek vícebarevně glazovaného komorového kachle s nápisem „PAN P(A)N KUKSSSTAIN 1533“. Pochází z Kutné Hory, přičemž údajné místo původu vyvolává určité otázky. Spíše než tzv. Kamenný dům (čp. 183), který bývá uváděn, by v daném kontextu odpovídal tamní Hrádek. Oním *panem Kukštajnem* totiž téměř s jistotou byl Albrecht z Gutštejna (nejpozději od roku 1534 kutnohorský mincmistr), který Hrádek vlastnil od roku 1530. Je proto logické, že by právě pořízení nových kamen představovalo jeden z jeho prvních počínů v rámci adaptace sídla sice výstavného, do něhož však zadlužení majitelé již příliš neinvestovali. Sporné konkrétní údaje stran místa nálezů na obecnou výpovědní hodnotu kachle vliv nemají.⁴²⁾ V každém případě máme před

sebou vzácně dochovaný doklad, kdy objednavatel neopomněl svou památku na kamnech náležitě zvěčnit. To samo o sobě reflektuje roli kachlových kamen v osobní reprezentaci.

Kamna z milevského domu čp. 1 představují další z konkrétních příkladů určitého modelu své doby, platného bez ohledu na osoby. Proto dnes pod dojmem vzrůstajícího počtu případových studií hodnotíme artefakty, které bychom dříve měli tendenci chápat jako *luxus*, mnohem obezřetněji.⁴³⁾ Navzdory malému počtu publikovaných analogií se totiž zdá, že tentokrát postihujeme podobu sice relativně nákladného, nikoli ovšem výjimečného (či lépe řečeno: možná dokonce běžného) otopného tělesa v rezidenčním objektu určité sociální vrstvy. K tomuto závěru nás vede pravidelně se opakující rámec stavovsky adekvátní reprezentace, kterou si museli osvojit příslušníci panského i rytířského stavu, stejně jako měšťané. V daném případě se pohybuje v prostředí rytířského stavu, jehož životní úroveň – a to zvláště v unifikujícím městském prostředí – se zpravidla příliš nelišila od horních vrstev měšťanských (minimálně ve svých vnějších projevech, jež právě napodobováním výrazových prostředků šlechtické reprezentace hleděly stírat stavovské bariéry).⁴⁴⁾ Tím naznačujeme sociální profil držitele domu čp. 1 v době okolo přelomu středověku a novověku, kdy kamna vznikla – mohl jím být příslušník rytířského stavu (konkrétně Václav Kekule ze Stradonic dědicí statut svého otce bez ohledu na panský původ své matky), případně (a v daných podmínkách spíše méně pravděpodobně) nobilitovaný nebo na nobilitaci aspirující zámožný měšťan.⁴⁵⁾ Pojednávána kamna z Milevska zapadají do podobného interpretačního rámce jako např. kamna ze dvora Votelů u Kouřimi z počátku 16. století. Jejich pořízení lze patrně spojit s Magdalénou ze Strašnic, jež ve zvláštním stavení ve dvoře měla své sídlo. Přitom je pozoruhodné, že její muž, Jan Šlechta ze Všehrd, vlastnil v Kouřimi dům (*Kypta – Šulc* 2006, zvl. 21). Právě takové šťastné případy, kdy se podaří protnout výpovědi písemných a hmotných pramenů, ukazují pestrou sociální skladbu objednavatelů kamen jak z městského, tak venkovského prostředí. Nicméně mnohé ze zásadních otázek vytčených v úvodu zůstaly bez uspokojivých odpovědí, což ovšem není na závadu. Do určité míry je tato skutečnost dokonce žádoucí, jelikož neustále tříbí diskusi o smyslu mezioborové spolupráce.

Studie vznikla jako součást řešení projektu „*Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*“ Grantové agentury Akademie věd ČR (IAA800090901).

41) Dosud postrádáme ucelené zhodnocení výzdoby i stavební podoby domu. Na úzké souvislosti se saskou architekturou upozorňuje M. Radová-Stíková (2002, 116–117), malované erby zmiňuje a vyobrazuje R. Tecl (2003–2004, 174–175, 193–194).

42) Dotčený kachel byl nalezen již ve 2. polovině 19. století, proto jsme nuceni s obezřetností zacházet s údajem, že se tak stalo při stavebních úpravách tzv. Kamenného domu (srov. *Gotické* 2004; *Marešová* 1997). Dostupné informace o nálezových okolnostech snesli Z. Smetánka a O. Topolová (1967), hlavně však kachel zasadili do dobových kulturněhistorických souvislostí. Naposledy kachel zmiňuje J. Jánský (2009, 342, 530, pozn. 484), který logickou dedukcí předpokládá jeho původ z Hrádku. Výzvou pro další bádání je výskyt pozdně gotických kachlů s erbem Pernštejnů, z nichž některé jsou doplněny nápisem (v transkripci) Vilém z Pernštejna na Helfštejně, v Chrudimí (*Frolík* 2003, 25–27). V této souvislosti je třeba mít na paměti, že svým jmé-

nem signovala mnohé kachle (včetně kusů s chrudimským městským znakem) osoba z jiné sociální skupiny, místní hrnčíř Jan Medek (*Frolík – Hazlbauer – Rückerová* 1995).

43) V mezinárodním měřítku v současnosti výrazně přibývají hlasy k uměněnějšímu hodnocení různých druhů hmotných pramenů, které byly před časem paušálně vnímány jako projev luxusu (srov. *Gläser* 2008).

44) Jak účinné a sociálním hierarchiím nebezpečné toto jejich „vizuální rozrušování“ bylo, nejlépe ozřejmují marné pokusy všeho druhu po upevnění stavovských přehrad a reglementací v daném směru.

45) Nobilitace bývala zpravidla dovršením sociálního vzestupu (projevujícího se adekvátními způsoby osobní reprezentace), než aby stála na jeho počátku (*Šimůnek* 2010c, s příklady).

PRAMENY A LITERATURA

- AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské.
 ~1: Díl 1, F. Palacký ed., Praha 1840.
 ~4: Díl 4, F. Palacký ed., Praha 1846.
 ~14: Díl 14, J. Kalousek ed., Praha 1895.
 ~15: Díl 15, J. Kalousek ed., Praha 1896.
- Bervida, J. red. 1984: 800 let Milevska 1184–1984. Milevsko.
 Brych, V. 1998: Hmotná kultura středověké tvrze v Čechách. In: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha, s. XLVII–LXXXIII.
 Břicháček, P. 1997: Milevsko. In: Výzkumy v Čechách 1993–5. Praha, s. 148.
 Bůžek, V. 1985: Majetkové rozvrstvení stavů bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523), Hospodářské dějiny 13, s. 65–87.
 Cihla, L. – Jílková, R. – Sedláčková, M. 1964: Archiv města Milevsko 1600–1945 (1952). Inventář.
 Cíkhart, R. 1933: Renesanční kachle z Borotína, Jihočeský sborník historický 6, s. 27–30.
 CIM 4/3: Codex iuris municipalis. Díl 4/3, A. Haas ed., Praha 1961.
 Čarek, J. 1985: Městské znaky v českých zemích. Praha.
 Ernée, M. 2008: Gotické kamnové kachle z hradu a zámku v Českém Krumlově. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 5. České Budějovice – Praha.
 Franz, A. 1969: Der Kachelofen. Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus. Graz.
 Frolík, J. 2003: Kachle Chrudimska. Chrudim.
 Frolík, J. – Hazlbauer, Z. – Rückeroová, A. 1995: Chrudimský hrnčířský rod Medků a jeho kamnářské výrobky, Archaeologia historica 20, s. 523 až 538.
 Fröhlich, J. 1997: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.
 Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2004: Archeologické nálezy z podhradí Zvíkova ve sbírkách Prácheňského muzea v Písku, Castellologica bohemia 9, s. 269 až 284.
 Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2007: Archeologický výzkum části domu čp. 6 na náměstí v Milevsku, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 44, s. 287–293.
 Gläser, M. Hg. 2008: Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und Lifestyle. Lübeck.
 Gotické 2004: Gotické a renesanční kachle ze sbírek Českého muzea stříbra. CD katalog výstavy. České muzeum stříbra. Kutná Hora.
 Gutschner-Schmid, Ch. 1989: Symbol oder Spass? Mischwesen auf profanen Wanddekorationen des frühen 14. Jahrhunderts, Unsere Kunstdenkmäler 40, s. 355–365.
 Hazlbauer, Z. 1991: Kniha Genesis jako ikonologický pramen českých gotických kachlů s motivem Adama a Evy. In: Sborník Společnosti přátel starožitností 2. Praha, s. 165–180.
 Hazlbauer, Z. 1992: Historická kachlová kamna a bohaté nálezy jejich pozůstatků v Novém Strašeci, okres Rakovník. Praha.
 Hazlbauer, Z. 1993: Gotické a renesanční kachle okresu Rakovník, Památky středních Čech 6, s. 11–29.
 Jánský, J. 2006: Páni ze Svamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě. Domažlice.
 Jánský, J. 2009: Hroznatovci a páni z Gutštejna. Domažlice.
 Jones, N. 2004: Reflexe mittelalterlicher Literatur auf Ofenkacheln aus Bern und Aarberg. In: Archäologie im Kanton Bern 5. Fundberichte und Aufsätze 5A. Bern, 281–289.
 Jordánková, H. – Loskotová, I. 2007: Kachlová kamna pozdního středověku v královském městě Brně, Brno v minulosti a dnes 20, s. 325–380.
 Jordánková, H. – Loskotová, I. – Merta, D. 2004: Odras domácí války v produkci brněnských kamnářů druhé poloviny 15. století, Archaeologia historica 29, s. 581–597.
 Koppová, E. 1973: Nálezová zpráva. Milevsko, náměstí dům čp. 1. Ms. uložen v Prácheňském muzeu v Písku.
 Korenčí, R. – Kypta, J. – Šulc, J. 2003: Pozdně gotické a renesanční kachle ze Svatého Pole. Příspěvek k poznání hmotné kultury venkovské far, Archeologie ve středních Čechách 7, s. 711–733.
 Kouba, J. 1964: Další doklady česko-uherských styků v oblasti středověké keramiky, Časopis Národního muzea 133, s. 185–199.
 Koucká, T. 2007: Středověké kachle z Nového Knína. Příbram.
 Kováčik, P. – Veselá, P. 2009: Stove tiles from Starý Bohumín. In: Studies in Post-Medieval Archaeology 3. Prague, s. 289–302.
 Krajč, R. 1997: Středověká kachlová kamna v Táboře (Archeologický výzkum v Křížkové ulici čp. 28). Tábor.
 Krajč, R. 2002: Nový typ gotického kachle z Tábora, Husitský Tábor 13, s. 255–318.
 Krajč, R. 2005: Středověké kamnářství. Výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska. Tábor.
 Krajč, R. 2006: Dům rodiny Vaverkových na tábořském náměstí (Příspěvek k dějinám řemesla a obchodu na sklonku středověku), Husitský Tábor 15, s. 249–316.
 Krajč, R. – Chuojka, J. 2007: Tábořský poklad. Archeologický výzkum domu čp. 308. Tábor.
 Krásný, F. – Kypta, J. – Šulc, J. 2005: Pozdně gotické nálezy ve venkovských usedlostech v Čisté u Mladé Boleslavi, Archeologie ve středních Čechách 9, s. 643–652.
 Kuča, K. 1998: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl. Kolín – Ml. Praha.
 Kypta, J. – Šulc, J. 2006: Kachle ze dvora Votěz u Kouřimi. Ke kultuře bydlení v hospodářském dvoře na přelomu středověku a raného novověku, Památky středních Čech 20, č. 2, s. 3–29.
 Kytka, J. 1939: Smolná kniha města Milevska. Milevsko.
 Kytka, J. 1940: Milevsko a jeho kraj. Turistika, památky, historie. Milevsko.
 z Licsa, B. 1534: Tytulové stavů duchovního a světského [...]. Praha.
 Marešová, D. 1997: Kutnohorské kachle. Příspěvky k výrobě kachlů na Kutnohorsku. Ms. diplomové práce uložené v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v Praze.
 Michna, P. J. 1974: Archäologische Nachweise der mährisch-ungarischen Beziehungen im 15. Jahrhundert, Folia Archaeologica 25, s. 179–203.
 Michel, P. 1979: Tiere als Symbol und Ornament. Möglichkeiten und Grenzen der ikonographischen Deutung, gezeigt am Beispiel des Zürcher Grossmünsterkreuzganges. Wiesbaden.
 Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (14.–16. století). Praha.
 Pařez, J. 2002: Milevské pivovary a síť okolních krčem v r. 1580, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 39, s. 312–315.
 Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.
 Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2008: Magický jednorožec a jeho ztvárnění na kachlích gotiky a renesance, Archaeologia historica 33, s. 539–558.
 Pešta, J. 2008: Když se v Milevsku varilo pivo. Milevsko.
 Podlaha, A. – Šittler, E. 1901: Topographie der historischen und Kunst-Denkmale im Königreiche Böhmen [...]. V. Der politische Bezirk Mühlhausen. Prag.
 Procházka, Z. 2008: Tvrz ve Lštění – pět let výzkumů a rekonstrukcí (2002–2006), Castellologica bohemia 11, s. 367–388.
 Prostředník, J. 1999: Záchraný výzkum v Hluboké ul. čp. 140 v Turnově, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 25, s. 167–193.
 Radová-Štiková, M. 2002: K některým projevům saské pozdní gotiky a renesance, Průzkumy památek 9, č. 1, s. 114–126.
 Rapp Buri, A. – Stuckly-Schürer, M. 1990: zahm und wild. Basler und Straßburger Bildteppiche des 15. Jahrhunderts. Mainz.
 RBM 3: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Díl 3, J. Emler ed., Pragae 1890.
 Roth Kaufmann, E. – Buschor, R. – Gutscher, D. 1994: Spätmittelalterliche reliefierte Ofenkeramik in Bern. Herstellung und Motive. Bern.
 Rykl, M. 2007: Příspěvek k výzkumu středověkých světnic, Průzkumy památek 14, č. 2, s. 33–70.
 Rykl, M. 2008: Obytná část dispozice středověké tvrze v Čechách, Svorník 6, s. 33–68.
 Simota, V. 2003: Pozdně gotické kachle z Pacova. Hromadný nález v Malovcově ulici čp. 315. Ms. bakalářské práce uložené v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v Praze.
 Smetánka, Z. 1961: Základy uhersko-česko-polské skupiny pozdně gotických kachlů, Památky archeologické 52, s. 592–597.
 Smetánka, Z. – Topolová, O. 1967: Die älteste böhmische Keramik mit Zinn-Bleiglasur, Památky archeologické 58, s. 499–533.
 Sommer, J. G. 1842: Böhmen [X.] Taborer Kreis. Prag.
 Strauss, K. 1983: Die Kachelkunst des 15. bis 17. Jahrhunderts in europäischen Ländern. III. Teil. München.
 Světecký, P. K. 1759: Historische Nachrichten meistens zu Behuf und Verbesserung, auch Continuation des Paprocký... angeleget... 1759. Ms. uložen v SOA Třeboň, sign. A 22/I.
 Šimůnek, R. 2005a: Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472. Praha.
 Šimůnek, R. 2005b: Šlechta a města v pozdním středověku: kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně), Historická geografie 33, s. 197–247.
 Šimůnek, R. 2007: Tábor a jeho sousedé. Typ modu vivendi v pohusitských Čechách. In: Husitský Tábor – Supplementum 3. Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách. Tábor, s. 317–340.
 Šimůnek, R. 2009: Město jako výrazový prostředek osobní reprezentace. Chýše a Rabštejn za Buriana II. z Gutštejna († cca 1489). In: D. Dvo-

- řádková-Malá – J. Zelenka red., Dvory a rezidence ve středověku 3. Věsní a sváteční život na středověkých dvorech. Praha, s. 337–361.
- Šimůnek, R. 2010a: Mělník jako rezidenční město a jeviště sakrální reprezentace. In: *Confluens. Vlastivědný sborník Mělnicka* 7, s. 12–43.
- Šimůnek, R. 2010b: Slechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence? In: J. Lukačka – M. Štefánek a kol., *Středověké město jako místo setkání a komunikace*. Bratislava, s. 225–237.
- Šimůnek, R. 2010c: Aufstieg im spätmittelalterlichen Böhmen: Typen – Umstände – Repräsentation (Mit einer Fallstudie: Familie von Vrchoviště 1480–1520). In: J. Fajt – M. Hörsch – U. Trespe Hrg., *Legitimiert durch Repräsentation? Kulturelle Integrationsstrategien von Außenseitern und Aufsteigern in Mitteleuropa vom 14. bis 18. Jahrhundert*. Ostfildern, v tisku.
- Tecl, R. 2003–2004: Nejstarší znaky tábořských cechů, *Tábořský archiv* 12, s. 157–195.
- Teitour, M. 2005: Pozdně gotická a goticko-renesanční kachlová kamna ze zámku Chanovice, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 18, s. 211

až 283.

- Tomková, K. – Hazlbauer, Z. 1990: Pozdně gotické kachle z Nového Stráscí. In: *Studies in Postmediaeval Archaeology*. Prague, s. 297–306.
- Tyl, F. 1888: Paměti Zvíkovské. *Obraz místopisný a dějepisný Zvíkova, hradu i panství*. Praha.
- Vařeka, P. 1997: Záchraný archeologický výzkum pozdně středověkého domu v Sedlčanech – předběžná zpráva, *Archeologie ve středních Čechách* 1, s. 399–406.
- Volf, M. 1947: *Popis městských archivů v Čechách*. Praha.
- Weyrauch, E. A. 1841/1997: *Dějiny kláštera, města a panství Milevska sepsané léta 1841*. Přel. J. Růžicka. Milevsko.
- Žegklitz, J. 1987: Pozdně gotické kachle se jmény hrnčírů, *Archeologické rozhledy* 39, s. 655–671.
- Žegklitz, J. – Vítanovský, M. – Závěš, J. 2009: Soubor kachlových forem z pražské hrnčírské dílny Adama Špačka a její kachlová produkce v letech 1531–1572, *Archeologické rozhledy* 61, s. 427–466.

EIN SPÄTNOTISCHER OFEN AUS DEM HAUS KONSKR.-NR. 1 IN MILEVSKO/MÜHLHAUSEN – AUSDRUCK DER SOZIALEN STELLUNG?

Der vorliegende Beitrag stellt ein Modellbeispiel der interdisziplinären Analyse von spätgotischen Kacheln dar, die in den 70er Jahren des 20. Jahrhunderts in einer Gewölbefüllung im historischen Rathaus (Konskr.-Nr. 1) des Städtchens Milevsko (Südböhmen, Kreis Písek) entdeckt wurden. Die Fundstelle bietet die Gelegenheit zu einem Versuch, die soziale Stellung der Besteller des Ofens bzw. der Besitzer des angeführten Hauses und die Art seiner Ausnutzung in einer Zeit an der Schwelle vom Mittelalter zur Neuzeit näher zu bestimmen. Die typologische und stilistische Analyse der Kacheln wird durch eine Untersuchung der schriftlichen Quellen ergänzt, um die Geschichte des Hauses sowie den sozialen Rahmen von Milevsko um 1500 näher zu erfassen.

In dem behandelten Kachel-Fundkomplex sind typologisch außergewöhnliche Eckstücke vertreten, die bislang nur aus einem einzigen Fundkomplex aus der Stadt Tábor bekannt waren (vgl. *Krajč 2002*). Diese Nischenkacheln – in Milevsko kamen mindestens vier Stücke zutage – zeichnen sich durch ungewöhnlich großen Ausmaß und durch flächendeckende durchgeschnittene Stirnwände aus, die an Spitzbogenfenster erinnern. An der hinteren Wand der Nische sind Reliefs mit der Darstellung von Adam und Eva unter dem Paradiesbaum oder der Kreuzigung angebracht. Hinzu kommen etliche klassische Blattkacheln des Kranzgesimses, die einheitlich das Motiv des Zweikampfes eines Löwen mit einem Einhorn zeigen, sowie zwei Typen einfacher Gefäßkacheln.

Da ausführlicheren Informationen über die Fundumstände fehlen, beruht die Datierung nur auf der Analyse der Kacheln. (Ein Problem ist hier auch das Fehlen einer komplexen baugeschichtlichen Untersuchung des Hauses.) Nach dem Charakter der Reliefverzierung fällt die Herstellung der betreffenden Matrizen in die Zeitspanne von der zweiten Hälfte des 15. bis zum ersten Drittel des 16. Jahrhunderts (ähnlich bei den analogen Kacheln aus Tábor). Diesen Zeitraum kann man wahrscheinlich auf das Jahre 1513 einschränken, als ein großer Brand die Stadt in Schutt und Asche legte. Die Errichtung des Ofens erfolgte wohl im Zuge der Behebung der Schäden und des Wiederaufbaus der Stadt. Wir halten es für wahrscheinlich, dass die vorgelegten Kacheln zu einem einzigen Ofenkörper gehören, wofür jedoch nur indirekte Argumente angeführt werden können: (1) weisen die Fundumstände auf eine einmalige Beseitigung der Ofendestruktion hin; (2) deuten die einheitlichen

Eigenschaften des Keramikmaterials der Kacheln einen gemeinsamen Werkstattursprung an; (3) am wesentlichsten ist jedoch die Tatsache, dass die Kacheln Spuren der gleichen Oberflächenbearbeitungen tragen (Glimmer- und Kalkanstriche), einschließlich solcher, die erst in der Nutzungszeit des Ofens entstanden. Aus den vorhandenen Kacheln können wir aber imaginär nur einen Teil des Ofens rekonstruieren und über die Anzahl der nicht erhaltenen Stücke lediglich spekulieren.

Eine Schlüsselfrage lautet: In wie weit unterschied sich der behandelte Kachelofen (durch Baugestalt und Verzierung) von den übrigen Heizeinrichtungen in den Häusern der „normalen“ Bewohner kleiner Städte des Spätmittelalters? Hinsichtlich der zunehmenden Anzahl entsprechender archäologischer Belege kann gesagt werden, dass der Kachelofen spätestens in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts zu einem Standardbestandteil der Ausstattung von Häusern auch in kleineren Städten geworden war. Solche Öfen bestanden aus mehreren Dutzend Gefäß- und Blattkacheln. Funde von Nischenkacheln mit durchgeschnittenen Stirnseiten bleiben aber immer noch selten. Diese anspruchsvoll profilierten Stücke aus dem Haus mit der Konskr.-Nr. 1 in Milevsko stellen daher einen Beleg der Repräsentationskultur der Eliten in kleinen Städten des Spätmittelalters dar. Dies entspricht der Annahme einer repräsentativen Ausstattung des besagten Hauses, das erst später zum Rathaus geworden ist. Aus der Analyse der Schriftquellen hat sich ergeben, dass die Stadtgemeinde kurz vor 1579 dieses Anwesen aus den Händen des Adligen Jindřich Kekule von Stradonice erworben hat. Es besteht daher kein Zweifel, dass es sich um ein prächtiges Haus handelte. Es liegt nahe, dass die Beziehungen der Familie Kekule von Stradonice zu Milevsko und insbesondere zu dem Haus Konskr.-Nr. 1 eine längere Tradition hatten. Als ein möglicher Besteller des Ofens, dessen Anschaffung wir in die Zeit um die Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert stellen, bietet sich Václav Kekule von Stradonice an, dessen Mutter Barbora von Švamberk aus der Familie der damaligen Pfandbesitzer der Herrschaft Zvíkov – Milevsko stammte.

Der Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit bildet in der Geschichte von Milevsko einen bedeutungsvollen Markstein. Falls zufälligerweise der Grund der Veränderungen der Stadtbrand im Jahre 1513 war, hat sich der nachfolgende Wiederaufbau der Siedlung im Gegenteil nach einem festen Konzeptionsrahmen entwickelt. Aus der Kombination der Quellenaussagen geht hervor, dass das Städtchen damals in der erheblichen

Gunst des Jindřichs von Švamberk stand. Alles, was wir über sein Verhältnis zu Milevsko wissen oder berechtigt vermuten können, zeigt an, dass gerade diese Stadt zu einem steinernen Denkmal seiner ewigen Erinnerung werden sollte, zu einem Ort, um den er sich verdient gemacht hat und an dem sein Andenken in dankbarer Erinnerung gehalten werden soll. Deswegen finden wir hier traditionelle Vorgehen und Ausdrucksmittel (Wirtschaftsprivilegien, religiöse und karitative Stiftungen, zweifellos auch der Eingriff in den Charakter der Bebauung beim Wiederaufbau der Stadt nach dem Brand). Zu den skizzierten Zusammenhängen passt dann gut die Überlegung, dass der Neffe von Jindřich, Václav Kekuše von Stradonice, in Milevsko ein Haus besaß. Diesem Schluss entspricht auch die früher publizierte Annahme, dass der vergleichbare Ofen in Tábor im Haushalt des Mikuláš Vlaský von Sion stand, eines nobilitierten Bürgers, der sich im zweiten und dritten Jahrzehnt des 16. Jahrhunderts in der Stadtverwaltung engagierte (Krajč 2002).

Auf die naheliegende Frage, in wie weit solche einzelnen Beispiele als Belege der Wohnkultur im Spätmittelalter dienen können, kann unserer Meinung nach überzeugend geantwortet werden: Trotz der kleinen Anzahl publizierten Analogien scheint es, dass wir diesmal die Gestalt einer zwar relativ kostspieligen, aber nicht außergewöhnlichen (oder besser gesagt vielleicht sogar üblichen) Heizanlage im Residenzobjekt einer bestimmten sozialen Schicht erfassen können. Zu diesem Schluss führt uns der sich regelmäßig wiederholte Rahmen der ständisch adäquaten Repräsentation, dem ein Mitglied des Herren- und Ritterstandes genauso wie ein Bürger gerecht werden musste. In diesem Fall betrachten wir das Milieu des Ritterstandes, dessen Ausstattungsniveau – und das besonders im unifizierenden Stadtmilieu – zumeist nicht viel von dem der oberen Bürgerschichten abwich (zumindest in seinen äußeren Abzeichen, die gerade durch die Nachahmung der Ausdrucksmittel der adeligen Repräsentation die ständischen Barrieren verwischen sollten). Dadurch können wir das soziale Profil des Besitzers des Hauses Konkr.-Nr. 1 an der Schwelle vom Mittelalter zur Neuzeit, als der Ofen entstand, bestimmen – es war wahrscheinlich ein Mitglied des Ritterstandes beziehungsweise (angesichts der konkreten Bedingungen aber eher weniger

wahrscheinlich) ein nobilitierter oder auf die Nobilitation aspirierender wohlhabender Bürger. Ein weiterer Vorteil des behandelten Beispiels beruht auf dem sozialen Statut der Stadt Milevsko, die als ein Vertreter des durchschnittlichen (im Sinne des „statistisch“ relevanten) Typus des oberrheinlichen Städtchens im spätmittelalterlichen Böhmen dienen kann.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Milevsko/Mühlhausen (Kreis Písek). Situation des Kernes des Städtchens auf dem sog. kaiserlichen Abdruck des stabilen Katasters aus dem Jahre 1830. Das Haus Konkr.-Nr. 1 ist schwarz hervorgehoben.

Abb. 2: Milevsko. Bebauung in der nordöstlichen Ecke des Platzes im Jahre 1949. Das Haus Konkr.-Nr. 1 ragt durch einen turmförmigen Aufbau hervor (Aufnahme aus der Sammlung des Museums in Milevsko).

Abb. 3: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torso einer Nischenkachel. Grau sind Reste der Kalkanstriche gekennzeichnet (Aufnahmen in den Abb. 3–11 v. Tůt und J. Veselý, Zeichnungen J. Kypta).

Abb. 4: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torso einer Nischenkachel, vgl. Abb. 5.

Abb. 5: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torso einer Nischenkachel, vgl. Abb. 4.

Abb. 6: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torso einer Nischenkachel. Grau sind Reste der Kalkanstriche gekennzeichnet.

Abb. 7: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torsi von Nischenkacheln (Teile der durchgeschnittenen Stirnpaneele). Grau sind Reste der Kalkanstriche gekennzeichnet.

Abb. 8: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torsi von Nischenkacheln (Teile der Ecksäulen der durchgeschnittenen Stirnpaneele). Grau sind Reste der Kalkanstriche gekennzeichnet.

Abb. 9: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torso einer Nischenkachel.

Abb. 10: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torsi von Gesimskacheln.

Abb. 11: Milevsko, Konkr.-Nr. 1. Torsi von Gefäßkacheln. Grau sind Reste der Kalkanstriche gekennzeichnet.

Abb. 12: Tábor, Konkr.-Nr. 308. Zeichnerische Rekonstruktion der Nischenkachel, die eine direkte Analogie zu den Funden aus dem Haus Konkr.-Nr. 1 in Milevsko darstellt (nach Krajč 2005, Abb. 320).

(Übersetzung R. Grabolle, J. Kypta, R. Šimůnek)